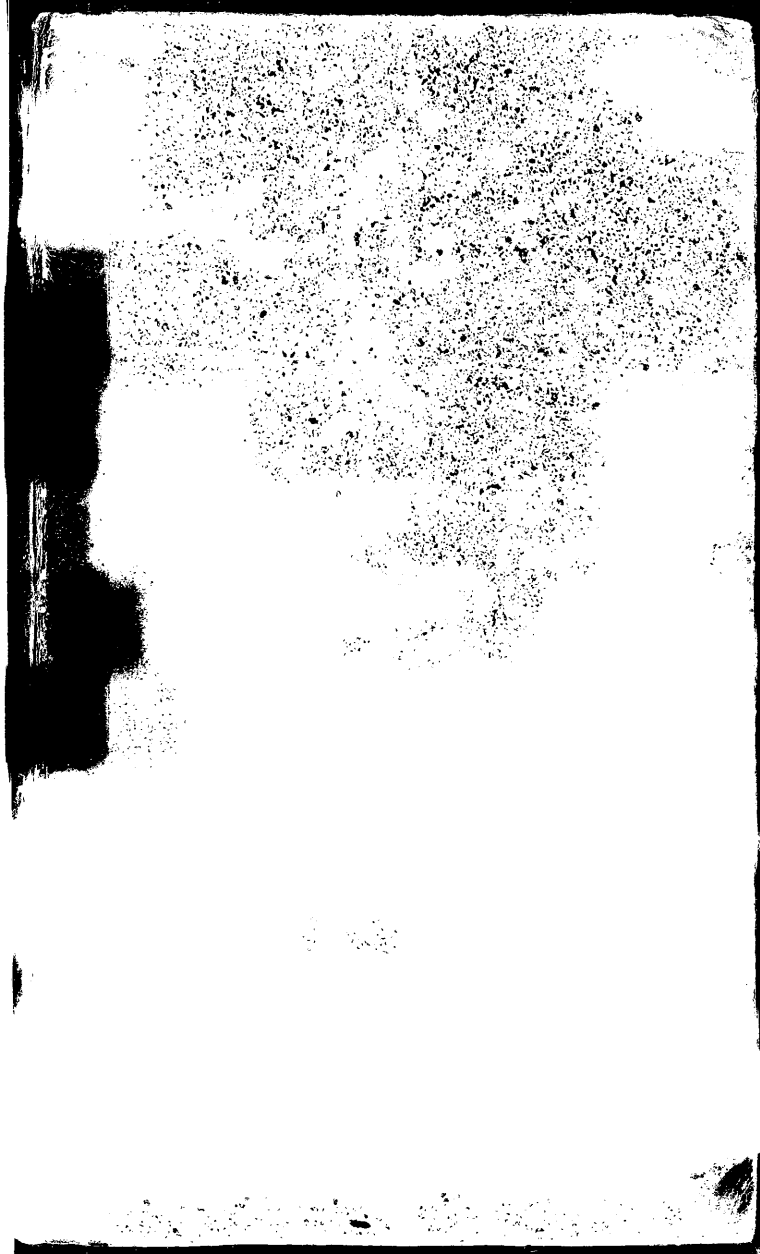

78.
C. 2

VERHANDELINGEN
UITGEGEEVEN DOOR DE
MAATSCHAPPY

TER BEVORDERING

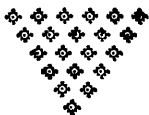
VAN DEN

LANDBOUW

TE

AMSTERDAM.

DERDEN DEELS EERSTE STUK.

TE AMSTERDAM,
By CESAR NOEL GUERIN,
MDCCLXXXIV.

VOORBERICHT.

Daar thans het *Eerste* en *Tweede Stuk* van het *Derde Deel* der Verhandelingen van de Maatschappy van den Landbouw in 't licht verschynt, acht de Maatschappy het niet ongepast den bescheiden Leezer en Beoordeelaar haarer poogingen, eenig verslag van den toestand, waarin dezelve zich sedert de uitgave van het laatste Voorbericht tot heden toe bevonden heeft, te geeven. Voldaan over het steeds toeneemend vertrouwen, waarmede het welmeenend Publiek haar van tyd tot tyd, verëerd heeft, vleit zy zich, en, zo zy vertrouwt, niet zonder reden, met het aangenaame vooruitzicht op eenen gelukkigen uitslag haarer oogmerken en bedoelingen, welke geene andere zyn, dan om, door de uitbreiding van nutte kundigheden, den Landbouw een hooger graad van volkomenheid by te zetten; daar door den Landman een beter bestaan te bezorgen; de bevolking uittebreiden; Koophandel en Zeevaart in de hand te werken, en onder Gods zegen, de algemeene welvaart, zo

*

veel

II VOORBERICHT.

veel volgens den aart haarer Inrichting mogelijk is, te helpen uitbreiden.

Hoe verre zy hierin bereids gelslaagd zy, zal men hier niet breedvoerig ontvouwen, op dat zy niet schynen moge het Publiek te willen voorinneemen. Alleen verzoekt zy, zich te mogen beroepen op het *Tweede Deel* haarer Verhandelingen, welk, in verscheidenheid van gewigtige onderwerpen, ten minste voor het eerste niet behoefd te wyken; niet twyfelende, of het *Derde*, waar van thans het *Eerste* en *Tweede Stuk* het licht ziet, zal aan de *Twee* eerste in nuttigheid en gewigt gelyk geoordeeld worden. — De woedende Veepest, die, byna één halve Eeuw, ons Vaderland, dan eens meer, dan eens minder, geteisterd en zo meenige nyveren Landman in eenen zeer korten tyd van alle de vruchten van zyne moeientens en zorgen beroofd heeft, zonder dat 'er tot nog toe, eenig gepast geneesmiddel tot afwending eener kwaale, die ligt wel nimmer geheel zal opzouden, gevonden is, heeft de aandracht van de Maatschappy wel byzonder getroffen, en op de Inëntingen doen vestigen, ten einde dit *Behoedemiddel*, dat nog veel tegenstand by Onkundigen ontmoet, van tyd tot tyd

tyd, door haare aanmoedigingen, te styven. Onder de stukken, voor dit *Derde Deel* geschikt, heeft men dierhalven mede te verwagten een getrouw en onpartydig Verslag, van alle de Inëntingen, die, sedert de uitgaave van het Bericht, in het *Tweede Deel* voorkomende, onder het opzicht der Maatschappy verrigt en met verscheiden Præmien beloond zyn geworden. Het goed gevolg, dat alle deeze Inëntingen gehad hebben, moet noodzaakelyker wyze de daadelyke te werkstelling van dit onschatbaar *Hulpmiddel*, van tyd tot tyd, doen toeneemen: vooräl daar de Maatschappy het zich tot eenen onschenbaaren plicht voorgesteld heeft wel aan den eenen kant de Inëntingen zo veel mogelyk aantemoedigen, doch tevens, van den anderen kant, het Publiek waarschuwen zal, zo ras zy by ondervinding overtuigd worden mogt, dat dit *Hulpmiddel* over het geheel schadelyk ware, het geene zy ondertuschen, ingevolge de bereids gedaane Proeven, bykans voor onmogelyk zou durven verklaaren.

Sedert de laatste twee jaaren heeft de Maatschappy, gelyk uit het Programma van 1784 en 1785 blykbaar is, haare aandacht beginnen te vestigen, op zo veele leedig liggende gronden in

IV VOORBERICHT.

ons Gemeenebest, welkers bebouwing, zo er-
gens elders, in een Staat van zulkene kleine
uitgebreidheid als de onze, hoogst noodzaake-
lyk genoemd mag worden. Wat de uitflag
deezzer poogingen zyn zal, is nog onzeker.

Dit echter heeft zy het genoeg te kunnen
melden, dat ook in dit opzicht de zwaarighe-
den, die haare oogmerken hinderlyk zouden
kunnen zyn, veel eer af dan toeneemen.

Heeft de Maatschappy zich door den dood zien
berooven van de Heeren Mr. *Jean Deutz*, Mr. *Jan
van de Poll*, *Pietersz.*, *Nicolaas Warin*, *Hendrick
Bicker*, Mr. *Gerard Nicolaas Hasfelaar*, *Jan Ho-
pe*, Mr. *Lieve Geelvinck*. Mannen Eerwaardig uit
hoofde van de Eeramp en by hun bekleed, maar
nog eerwaardiger uit hoofde hunner persoonee-
le verdiensten; berreurt de Maatschappy deeze
juist daarom te meer om dat zy, onder de
stichters deezer Maatschappy geteld kunnen
worden; zy zag dit verlies geboed door veele
nieuwe Leden, van wier yver en kundigheden
zy zich alles goeds beloofd.

Ziet hier hunne naamen:

Tot

VOORBERICHT.

Tot *Ordinaire* Medeleden op den 13. May
1783. verkooren de Heeren.

DIRK VAN RHYN, *Prof. in de Chemie te
Amsterdam.*

WILLEM VAN BARNEVELD, *Apotheker te
Amsterdam.*

Tot *Honoraire* Leden.

RUDOLF ANTONY WYNEN, *Burgemeester te
Haarlem.*

DIRK GERRITSZE VAN BEUSEKOM, *Huisman te
Loenen.*

Op den 11. May 1784. tot *Ordinaire* Medeleden.

Mr. JAN VAN BLEISWYK, *Commisaris der
Wisselbank van Amsterdam.*

Mr. CORNELIS DEUTZ VAN ASSENDELFT, *te
Amsterdam.*

PAULUS GUYKINGH, *Burgemeester te
Naarden.*

GERARD HULST VAN KEULEN, *te Amsterdam.*

VI V O O R B E R I C H T .

Mr. THEODORUS TERSMITTEN, *Secretaris van Zee-zaaken, te Amsterdam.*

JAN MESCHERT VAN VOLLENHOVEN, *Directeur van den Oosterfchen Handel te Amsterdam.*

DANIEL VINCENT MENIL, *te Amsterdam.*

Tot *Honorair Lid.*

NICOLAAS PARADYS, *Hoogleeraar in de Geneeskunde te Leiden.*

Op den 17. May 1785. tot *Ordinair Lid.*

JAN HENDRIK VAN DER WYCK, *te Zwoll.*

Voor het overige herinnert de Maatschappy, by deeze gelegenheid, het Publiek ten overvloede, op welke onderwerpen zy eenige *Præmien* by het bovengemelde *Programma* beloofd heeft te weeten.

De Maatschappy, in haar *Programma* van 1784., belooft hebbende, aan een ieder die *twee* of *meerder morgen* woeste Heide, Duinen of Geestgronden, gelegen binnen de Verëenigde Nederlanden, en 't resort van de Generaliteit zal hebben bebouwd, met dat gevolg, dat dezelve in 't vierde jaar in een goeden

den staat van Teel- of Weilanden blyven, eene Præmie van TIEN GOUDEN DUCAATEN, mits dat, door den aanleg van deeze woelte gronden, die geene, welken reeds in een bebouwden staat zyn, niet benadeeld of verwaarloosd worden.

Van de bovenstaande Præmien zullen tot *zien* worden uitgedeeld, en daar en boven nog *drie zilveren Medailles* worden verëerd aan drie onder de Mededingers, die de grootte hoeveelheid gronds, op de voorschreeve wyze, zullen bebouwd hebben.

De Berichten, inhoudende een verslag van de wyze en middelen, ter bebouwing van elk der bovengemelde gronden aangewend, benevens eene opgave van de kosten, daartoe besteed, moeten ingeleverd worden vóór den eersten November 1788. — En zullen die geenen, welke naar de bovengemelde Præmien willen dingen, gehouden zyn daar van kennis te geeven, uiterlyk vóór of op 31. December 1784. aan een der Secretarissen deezer Maatschappy.

Op welke uitnodiging de volgende personen aan de Maatschappy hun oogmerk, om naar
 * 4 den

den prys op de bebouwing van twee of meerder Morgen woeste Heide. Duinen of Geestgronden te dingen, ter behoorlyker tyd, te kennen ge-eeven hebben, te weten: WILLEM TIMMER, woonende te Eede op de Veiuwe; OTTO en SEGER REIJERS, ieder voor zich, mitsgaders ANTHONY DE BYL: zullende de Maatschappy dien volgende den uitslag en het Bericht dier onderneemingen ter zyner tyd verwachten, zo wel als die van GYSBERT ENCLAAR, naardemaal de Maatschappy geene genoegzaame reden te vooren gekomen is, waarom deeze niet mede naar eene Præmie zou kunnen dingen.

En heeft de Maatschappy wyders goed gevonden, wederom te belooven aan een ieder, die *twee of meerder Morgen woeste Heide, Duinen of Geestgronden*, gelegen binnen de Verëenigde Nederlanden en 't resfort van de Generaliteit, NA DATO VAN DE BEKENDMAAKING DEEZES, en uit krachte van dien, zal hebben bebouwd, met dat gevolg, dat dezelve in het vierde Jaar in een goeden Staat van Teel- of Weilanden blyven, eene Præmie van TIEN GOUDEN DUCAATEN, mits dat, door den aanleg van deeze woeste Gronden, die geene, welke reeds in eenen bebouw-

bouwden Staat zyn, niet benadeeld of verwaarloosd worden.

Van bovenstaande Præmien zullen mede op gelyke wyze tot *tien* worden uitgedeeld, en daarenboven nog *drie zilveren Medailles* worden verëerd aan drie onder de Mededingers, die de grootste hoeveelheid Gronds, op de voorschrevene wyze, zullen bebouwd hebben.

De Berichten, inhoudende een verslag van de wyze en middelen, ter bebouwing van elk der bovengemelde Gronden aangewend, benevens eene Opgave van de kosten, daar toe besteed, moeten ingeleverd worden voor den eersten November 1789.

Voorts heeft de Maatschappy voorgesteld om beantwoord te worden voor den eersten December 1787. de volgende Vraag.

„ Kan men, terwijl in de Verëenigde Provin-
 „ tien, en voornamelyk in Holland en West-
 „ friesland, zeer veele Gronden, zedert onbeuge-
 „ lyke tyden, altoos in den staat van Weilan-
 „ den gebruikt worden, met reden onderstellen,
 „ dat deeze bandelwyze voor den Bruiker of
 „ den Eigenaar de voordetigste zy? Of zoude

x V O O R B E R I C H T.

„ men door nu en dan die Gronden op een gepaste
 „ wyze met Graanen of andere Gewassen te be-
 „ teelen , derzelver waarde en voortbrenging
 „ van nuttige Grasplanten in 't vervolg niet
 „ merkelyk kunnen vermeerderen? Zo ja; op
 „ wat wyze moet men, naar de verschillende soor-
 „ ten van Gronden en plaatselyke omstandighe-
 „ den daar omtrent te werk gaen?”

En die , om beantwoord te worden , vóór
 den eersten December 1786. „ Welke zyn de
 „ Ziektens der Kalveren geduurende de eerste drie
 „ Maanden? — Welke zyn de beste middelen
 „ om die ziekten , en wel speciaal de zoge-
 „ naamde KUG, voor te komen en te geneezen.

De Prys , welke aan den Schryver van het
 beste op een deezer Vraagen ingekomen ant-
 woord wordt aangeboden , zal bestaan in een
 GOUDEN MEDAILLE, ter waarde van
 VYFTIG GOUDEN DUCAATEN,
 op den stempel der Maatschappy geslaagen, en
 met des Schryvers naam voorzien, of wel de-
 zelfve som in geld, benevens een Zilveren Me-
 daille, ter keuze van den Schryver.

Wyders is de Maatschappy van goeder hand
 onderricht , dat 'er op het *Eiland Vlieland*,
 nim-

nimmer eenige besmetting onder het Rundvee plaats gehad zoude hebben, en gaarne eenig nader Bericht verlangende van de reden waardoor zulks veroorzaakt zou kunnen zyn; *bied zy dien- volgende een ZILVEREN MEDAILLE en I'WINTIG DUCAATEN* dien geenen aan, die aan de Maatschappy, vóór den eersten November 1786. de reden hier van zal weeten opgegeeven, het zy dezelve in de voeding en behandeling van het Vee, op stal, in 't land, of anderszins gelegen mogte zyn.

En wordt wyders een ieder, in wiens district, of op wiens Land, of Stal, op het voorschreeven Eiland nimmer eenige besmetting plaats gehad heeft, verzogt, de vermoedelyke reden of redenen, waaraan zulks door hem toegeschreeven wordt, mede voor den eersten November 1786. aan de Maatschappy op te geeven.

Indien geene der ingekomen Antwoorden op een door de Maatschappy opgegeeven Vraag, haares oordeels, den Prys verdiend heeft, behoudt zy aan haar het recht deeze Vraag nog eens, of niet weder op te geeven. Daarentegen, wanneer 'er meer dan een Antwoord haar voorkomt eenige aanmerking te ver-

XII VOORBERICHT.

verdienen, zal zy een ACCESSIT, in een Zilveren Medaille bestaande, aan den Schr ver naast aan het beste komende Antwoord aanbieden, en hem dit besluit, vóór dat het verzegelde Billet, by zyne Verhandeling behorende, geöpent wordt, door de openbaare Nieuwspapieren bekend maaken.

De Maatschappy zal ook een Zilveren Medaille schenken aan die geenen, welke haar eenige nuttige ontdekkingen omtrent den Landbouw zullen mededeelen, en de bevordering derzelver, naar bevinding, ondersteunen.

De Schryves, die naar den Prys dingen, zullen, by hunne Antwoorden, een verzegeld Billet moeten zenden, *inboudende bunnen Naam en Woonplaats*, en van buiten geteekend met de zelve Zinspreuk, welke aan het einde hunner Verhandeling zal gevonden worden.

De Antwoorden zullen in het Nederduitsch, Latyn, Fransch, Engelsch, of Hoogduitsch opgesteld, met eene leesbaare hand geschreeven, en, gelyk alle andere aan de Maatschappy toe te zendene Stukken, of Berichten, Franco toegezonden moeten worden aan de

Hee-

VOORBERICHT. XIII

Heeren JERONIMO DE BOSCH, op de Keizersgragt, over de Groenlandfche Pakhuizen, of aan Mr. H. CALKOEN. Advokaat, op de Keizersgragt, by de Beereft.aat, te Amfterdam.

Voorts zyn de Wetten, waar op de Maatfchappy naar eenen Prys laat dingen, te vinden in het *Voorbericht*, voor het eerfte Deel haarer Verhandeling geplaatst.

De goedkeuring en aanmoediging van alle welmeenende Vaderlander en verzoekende en verwagtede, even gelyk by haar voorig bericht, zal de Maatfchappy van haare zyde niets onberoefd laaten haare nuttige bedoelingen zo veel moogelyk tot Neêrlands welzyn te doen ftrekken.

Uit naam van de Maatfchappy.

Amfterdam,
den 26ften van Grasmaand 1786.

Secretaris.

NAAM.

(XIV)

N A A M L Y S T
D E R
H E E R E N
L E D E N
V A N D E

MAATSCHAPPT TER BEVORDE-
RING VAN DEN LANDBOUW
TE AMSTERDAM.

GESCHIKT NAAR DE ORDE DES TYDS.

Mr. FREDERICK ALEWYN, *Oud Præsident Schepen en Raad der Stad Amsterdam, Dykgraaf van de Beemster; Bewindhebber van de Oost Indische Compagnie ter Kamer Amsterdam &c. &c. &c.*

Mr. JAN BERND BICKER, *Schepen en Raad der Stad Amsterdam, Bewindhebber van de West-Indische Compagnie. Te Amsterdam.*

Mr. CORNELIS VAN LENNEP, *Schepen en Raad der Stad Amsterdam. Directeur van de Hollandfche Maatschappy der Weetenfchappen te Haarlem, en van de Zeeuwfche Maatschappy der*

der Weetenſchappen te Vliſſingen; Lid van de Maatſchappij der Nederlaſche Letterkunde. Te Amſterdam.

JERONIMO DE BOSCH, JERONIMUSZ., *Lid van de Hollaſche Maatſchappij der Weetenſchappen te Haarlem, Secretaris dezer Maatſchappij. Te Amſterdam.*

HENDRIK TERSMITTEN. *Te Amſterdam.*

JAN NICOLAAS VAN EYS, *Directeur van den Leyantſchen Handel en Navigatie der Midde-laſche Zee. Te Amſterdam.*

Mr. GERRIT CORVER HOOFT, *Schepen der Stad Amſterdam, Meesterknaap van Gooiland, Bewindhebber van de West-Indiſche Compagnie. Te Amſterdam.*

PIETER VAN DE POLL. *Te Amſterdam.*

JACOB ABRAHAM VAN LENNEP. *Te Amſterdam.*

Mr. AUGUSTINUS VAN SON, *Commisaris der Stad Amſterdam.*

Mr. GERRIT DE GRAEFF, *Heer van Zuid Polsbroek, Purmerland en IJpendam, Schepen en Raad der Stad Amſterdam.*

Mr.

Mr. NICOLAAS WARIN, ANTHONISZ, *Commissaris der stad Amsterdam, Bewindhebber van de West Indische Compagnie. Te Amsterdam.*

Mr. WILLEM BOREEL, *Schepen en Raad der Stad Amsterdam.*

JOHAN VAN COLLEN. *Te Amsterdam.*

Mr. CAREL WOUTER VISSCHER, *Directeur van de Colonie de Berbice, Pensionaris der Stad Amsterdam.*

ADRIAAN POMPEUS VAN LEYDEN, *Heer van Hardinxveld, &c. &c. &c. Schepen en Raad der Stad Amsterdam.*

Mr. JOACHIM RENDORP, *Heer van Marquette, Meesterknaap van Holland, Burgemeester der Stad Amsterdam, Directeur van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem. Te Amsterdam.*

Mr. JOHAN MAURITZ VAN PABST, *Heer van Bingerden, Secretaris der Stad Amsterdam.*

Mr. MATTHIAS TEMMINCK. *Raad in de Vroedschap der stad Amsterdam, Bewindhebber van de Oost-Indische Compagnie ter kamer Amsterdam &c. &c. &c. Te Amsterdam.*
MAT.

MATTHYS OOSTER, *Schepen der Stad Amsterdam.*

Mr. CORNELIS GRAAFLAND JANSZ., *Peningmester van de Theaurie Ordinaris der Stad Amsterdam.*

JAN EVERWYN GLIMMER, *Schout en Secretaris van Slouten, Slooterdyk, Osdorp en de vrye Geer. Te Amsterdam.*

ABRAHAM DEDEL, *Schepen der Stad Amsterdam &c.*

WILLEM EMMERY, BARON DE PERPONCHER DE SEDLINITSKI, *Heer van Wolphaarsdyk, Canonik ten Dom, Supernumerair Geëligeerde Raad. Te Utrecht.*

Mr. AELBRECHT VAN SLINGELANDT, *Secretaris der Stad Amsterdam.*

Mr. CORNELIS VAN DER HOOP GYSBERTZ, *Schepen en Raad der Stad Amsterdam.*

ABRAHAM FOCK, *Koopman te Amsterdam.*

Mr. NICOLAAS WILLEM ROËLL, *Advocaat van de West-Indische Compagnie. Te Amsterdam.*

ARENT VAN DER WAEIJEN WARIN, *Schepen der Stad Amsterdam.*

**

Mr.

Mr. JOOST ROMSWINCKEL, *Veertig der Stad Leiden. &c.*

ANTHONY VAN RENSSELAAR WILLEMSZ.,
Commisfaris der stad Amsterdam.

JAN VAN MARSELIS, *Heer van Santvoort
Schepen der Stad Amsterdam, mitfgader Col-
lonel der Burgerye aldaar.*

JAN ABRAHAM DEDEL, *Commisfaris der
Stad Amsterdam.*

Mr. JOAN GEELVINCK, *Schepen der Stad
Amsterdam, Baljuw en Dykgraaf van Am-
fteland. Te Amsterdam.*

Mr. NICOLAAS ASSCHENBERGH, *Commis-
faris der stad Amsterdam.*

Mr. LE MARQUIS DE ST. SIMON, *Ridder van
de Orde van Maltha, Lid van de Hollandfche
Maatfchappy der Wetenfchappen. Te Uirecht.*

HARRY HOPE, *Koopman te Amsterdam.*

CAREL GEORGE, GRAVE VAN WASSENAAR
TWIKKEL, *enz. Te Leeuwaarden.*

Mr. APPOLLONIUS JAN CORNELIS LAMP-
SINS, *Commisfaris der Stad Amsterdam,*
Be.

Bewindhebber van de West-indische Compagnie. Te Amsterdam.

Mr. HENRICUS CALKOEN, *'Directeur van de Maatschappij der Wetenschappen te Vlissingen, Lid van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, Secretaris dezer Maatschappij en Advokaat te Amsterdam.*

Mr. JAN VAN DE POLL, *Oud Schepen der Stad Amsterdam.*

DANIEL HOOFT GERRITSZ. *Vryheer van Vreeland, Schepen en Raad der Stad Amsterdam.*

HENRICK MUILMAM, *Schepen en Raad der Stad Amsterdam.*

Mr. DIDERIK JOHAN VAN HOGENDORP, *Oud-Secretaris der Stad Amsterdam.*

Mr. JAN JACOB VAN BEAUMONT. *Te Amsterdam.*

Mr. GILLIS ALEWYN, *Schepen der Stad Amsterdam*

Mr. HENDRIK OTTO ARNTZENIUS, *Advokaat te Amsterdam.*

* * *

Mr

Mr. DIDERIK JOHAN VAN HOGENDORP ,
TOT HOFWEGEN , *Schepen der Stad*
Amsterdam.

PHILIP KOPS , *Koopman te Amsterdam.*

Mr. MARTINUS ALEWYN , *Commisfaris der*
Stad Amsterdam.

CORNELIS MÜNTER , *Schepen en Raad in*
de Vroedschap der Stad Amsterdam

Mr. HARMAN VAN DE POLL , *Schepen en*
Raad in de Vroedschap der Stad Amsterdam.

HERMANUS BORGHORST , *te Amster-*
dam, en

Mr. JACOB ALEWYN , *Commisfaris der stad*
Amsterdam.

Mr. JACOBUS HENDRIK TALBOT , *te Am-*
sterdam.

Mr. PIETER DE SMETH , *Schepen der Stad*
Amsterdam.

Mr. JAN DE WITT , *Schepen der Stad Am-*
sterdam,

Mr. GERARD MÜNTER , *Schepen der Stad*
Amsterdam.

Mr.

Mr. HENDRIK HUYGHENS , *Secretaris der
Stad Amsterdam.*

Mr. JAN WOLTERS VAN DE POLL , *Commis-
saris der stad Amsterdam , en*

HENDRIK FABRICIUS , *te Amsterdam.*

DIRK VAN RHYN , *Prof. in de Chemie te Am-
sterdam.*

WILLEM VAN BARNEVELD , *Apotheker te
Amsterdam.*

Mr. JAN VAN BLEISWYK , *Commisjaris der
Wisselbank van Amsterdam.*

Mr. CORNELIS DEUTZ , VAN ASSENDELFT.

PAULUS GUYKINGH , *Burgemeester te
Naarden.*

GERARD HULST VAN KEULEN . *Te Am-
sterdam.*

Mr. THEODORUS TERSMITTEN , *Secreta-
ris van Zeezaaken te Amsterdam.*

JAN MESCHERT VAN VOLLENHOVEN ,
*Directeur van den Oosterschen Handel te
Amsterdam.*

DANIEL VINCENT MENIL , *te Amsterdam.*

JAN HENDRIK VAN DER WYCK , *te Zwoll.*

* * . 3 .

NAAM.

N A A M L Y S T
V A N D E
H O N O R A I R E
H E E R E N
L E D E N
D E E Z E R M A A T S C H A P P Y .

GESCHIKT NAAR DE ORDE DES TYDS.

EDUARD SANDIFORT, *Hoogleeraar
in de Geneeskunde te Leiden. Lid van de
Koninglyke Stockholmsche, Baselsche, Hol-
landsche en andere Maatschappyen. Te Lei-
den.*

AGGE ROSKAM KOOL, *in de Beverwyk.*

H. A. VAN IDDIKKINGE, *Burgemeester te
Groningen.*

A. W., BARON VAN PALLANDT TOT ZUITHEM.
Te Zuitthem in Overysfel.

GEERT REINDERS, *Huisman te Garn-
wert, in Groningerland.*

CORNELIS JOHANNES BLOYS VAN TRES-
LONG, *Lid van 't Bataafsch Genootschap
&c. te Rotterdam. In 's Hage.*

FRAN-

FRANCOIS PIETER DE BAS, *Secretaris
te Voorschooten.*

DIRK FONTEIN, *te Salvert by Franeker.*

JUSTUS TJEENK, *Predikant te Vlisfingen,
Secretaris van de Maatschappij der Weeten-
schappen aldaar.*

JONKER R. J. Baron van de Capelle, *Heer
tot de Marsch en de Laumer.*

Mr. WILLEM VAN HASSELT, *Ileer van Em-
pe, Op 't Huis te Empe.*

JOHN PRINGLE, *Baronet P. R. S. First
Physician to her Majesty. Te London.*

JOHN HOPE, *Med. & Botanicals Profesfor. F.
R. S. & F. Ph. S. E. Te Edimburg.*

PETRUS CAMPER, *A. L. M. Phil. et Me-
dic. Doctor et Prof. R. S. Lond. Sec. Te
Franeker.*

JOHANNES BECKMANN, *Profesfor de Göt-
tingen,*

Mr. J. VAN PLETTENBERG, *Raad Extra-
ordinair van Neêrlands Indiën; Gouverneur
en Directeur van Cabo de Gode Hoop.*

RO.

ROBERT JACOB GORDON, *Kapitein van de Infantery, ten dienste van Nederlandsch-Indiën, op Cabo de goede Hoop,*

CAREL FREDERIK THUMBERG, *Lector Botanices te Upsal, en*

MATTHIAS VAN GEUNS, *Hoogleeraar in de Geneeskunde enz. te Harderwyk,*

RUDOLPH ANTONY WYNEN, *Burgemeester te Hattem.*

DIRK GERRITSZE VAN BEUSEKOM, *Huisman te Loenen.*

NICOLAAS PARADYS, *Hoogleeraar in de Geneeskunde te Leiden.*

ANTWOORD

OP DE

V R A A G ,

door de

MAATSCHAPPY, TER BEVORDERING VAN DEN LANDBOUW TE AMSTERDAM,

In den Jaare 1779 opgegeven, om voor den 1
December 1781 beantwoord te worden:

Alzo de ondervinding leert, dat by het Hoornvee zekere hoedanigheden gevonden worden, die niet algemeen zyn, maar by sommige Beesten alleen, of in een hooger trap plaats hebben, en die; zowel in den staat van gezondheid, als by voorvallende ziekten nuttig of nadeelig zyn, zo wordt gevraagd:

Welke van diergelyke hoedanigheden zich voortplanten en op de Kalveren overgaan? Welke integendeel aan enkele beesten eigen zyn en zich bepaalen? Aan welke tekenen men de bestendige en zich voortplantende kan erkennen? En op wat wyze men uit deeze kennis het meeste voordeel kan trekken?

D O O R

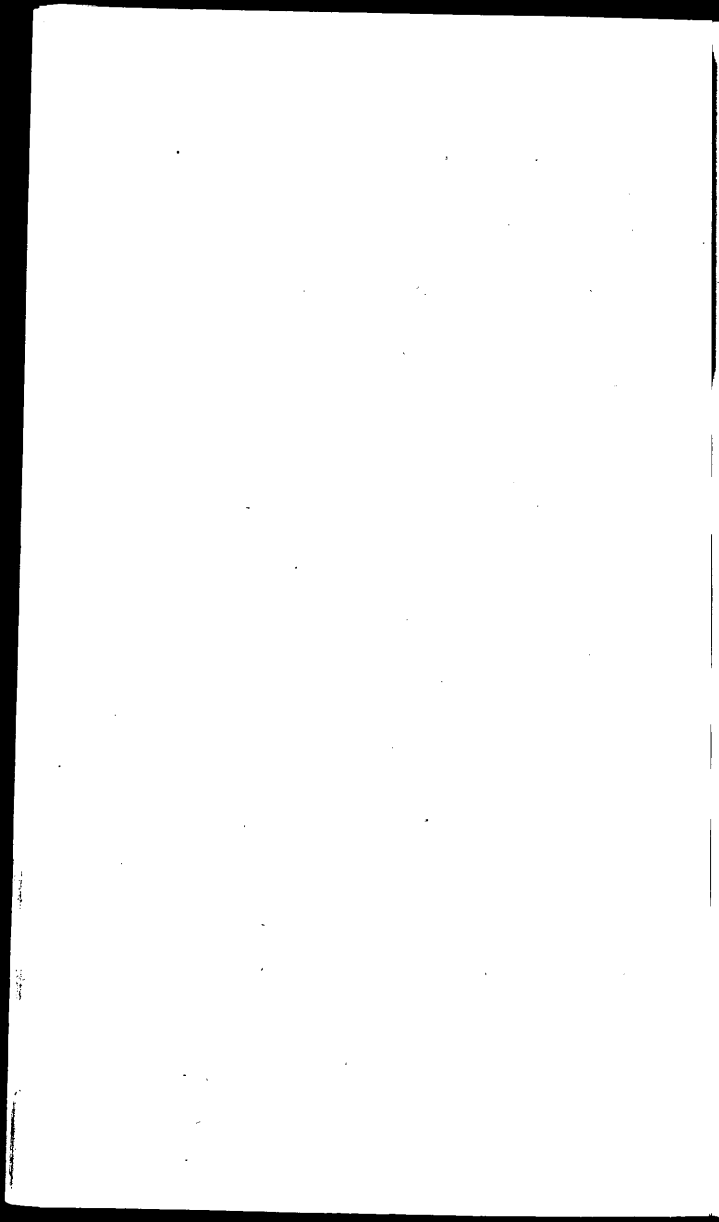
GEERT REINDERS

Huisman te Garnwert.

Aan welk Antwoord de **GOUDEN MEDAILLE**
is toegewezen.

III. Deel.

A

A N T W O O R D

O P D E

V R A A G:

Alzo de omdervinding leert, dat by het Hoornvee zekere hoedanigheden gevonden worden, die niet algemeen zyn, maar by sommige Beesten alleen, of in een hooger trap plaats hebben, en die, zowel in den staat van gezondheid, als by voorvalende ziekten nuttig of nadeelig zyn, zo wordt gevraagd:

Welke van diergelyke hoedanigheden zich voortplanten en op de Kalveren overgaan? Welke integendeel aan enkele beesten eigen zyn en zich bepaalen? Aan welke tekenen men de bestendige en zich voortplantende kan erkennen? En op wat wyze men uit deeze kennis het meeste voordeel kan trekken?

VOORGESTELD DOOR DE
MAATSCHAPPY, TER BEVORDERING
VAN DEN LANDBOUW
TE AMSTERDAM.

Het is reeds dikwerf aangemerkt, dat een ryke optooi van geleerdheid; de schitterende sieraaden van eenen stouten, of door bevalligheid

inneemenden styl; en de geestige flagen van een fyn en vindingryk vernuft, zomtyds wel eens meer geschikt zyn, om de reden te verblinden, en het oordeel te bedwelmen, dan om aan het gemeene nut het meest bevorderlyk te zyn; en dat de duidelyke waarneemingen eener oplettende ondervinding, hoe eenvoudig ook voorgedraagen, niet zelden in dit opzigt de voorkeuze verdienen. Deeze overtuiging is het alleen die my heeft kunnen be-
moedigen, om myne poogingen mede aan te wenden, ter onopgesmukte beantwoording dier Vraag welke door den Vaderland-lievenden yver der *Maatschappy ter bevordering van den Landbouw* opgegeeven, en van deezen inhoud is.

„ Alzo de ondervinding leert, dat by het Hoorn-
„ vee zekere hoedanigheden gevonden worden, die
„ alleen, of in een hooger trap plaats hebben, en
„ die, zowel in den staat van gezondheid, als by
„ voorvallende ziekten nuttig of nadeelig zyn, zo
„ word gevraagd:

„ Welke van diergelyke hoedanigheden zich
„ voortplanten en op de Kalveren overgaan? Welke
„ in tegendeel aan enkele beesten eigen zyn en zich
„ bepaalen? Aan welke tekenen men de bestendige
„ en zich voortplantende kan erkennen? En op
„ wat wyze men uit deeze kennis het meeste voor-
„ deel kan trekken?”

De *Maatschappy* vooronderstelt hier in het eerste

lid van deeze Vraag, als eene Waarheid door de ondervinding geleerd, dat by het Hoornvee zekere hoedanigheden gevonden worden, die niet algemeen zyn, maar by zommige beesten alleen, of althans in een hooger trap dan by anderen plaats hebben, en die zowel in den staat van gezondheid als by voorvallende ziekten, nuttig of nadeelig zyn; latende aan den Schryver der Antwoorden over, de benaamingen en beschryvinge der hoedanigheden.

Op dit aangewezen spoor, zal ik vooraf de verschillende hoedanigheden van het Hoorn of Rundvee zo duidelyk als my mogelyk is aanwyzen, en dan de Vraag in dezelve orde, waarin die door de *Maatschappy* is voorgescreeven, beantwoorden.

EERSTE AFDEELING.

In de beschryving der verschillende hoedanigheden van het Hoornvee, zal ik eerst de nuttige, en dan de nadeelige aantoonen, en hoewel de meeste van die, ook wel by buitenlandsch Vee worden gevonden, zo zal ik my echter voornamelyk bepaalen, tot het opgeeven van de verschillende hoedanigheden, welke gevonden worden by het Hoornvee van ons *Gemeenebest*, en met die der Koeijen een begin maaken. (†)

Tot

(†). Omtrent het uitlandsche Rundvee kan men de Reizigers of de Schryvers der Natuurgeschiedenis raadpleegen. Ten gevalle echter van hun, die 'er hier ook eenig kort bericht van mogten begeeren, zal het volgende uit een brief, onlangs aan my dieswegens geschreeven, mogelyk tenigzins voldoen.

„ Met recht merkt gy aan, dat de verscheidenheid van lucht-
 „ streek, voedsel, en behandeling: veel verschillendheid van
 „ soort onder het Rundvee moet voortbrengen, wier gemengde
 „ voortteeling weer nieuwe tusschensoorten doet ontstaan. Die
 „ heeft, schoen in ongelyke trappen, by meest alle dieren, doch
 „ vooral by de tansgemaakte, plaats. Hoe onderscheiden in
 „ grootheid, aart, en gedaante zyn onze honden! hier met kort
 „ of lang, gekruld of ongekruld hair voorzien, doch in heete
 „ gewesten geheel naakt; hier blaffende, elders stom; hier ge-
 „ staart, elders van staart ontbloot; deeze met hangende, die met
 „ staande ooren, enz. Wanneer ik ten aanzien van het Rundvee
 „ den beroemden Natuurkennar DE BUFFON raadpleege, vinde ik
 „ twee hoofdsoorten, die door onderlinge teeling een vrugbaar
 „ ras voortbrengen, en dus tot hetzelfde geslacht inderdaad be-
 „ hooren. Tot de eene soort behooren de Gebulte, welke nu
 „ Bur-

Tot de *nuttige* Hoedanigheden eener Koe behooren,

Voor-

„ BUFFON oordeelt dezelfde dieren te zyn, door de ouden *Bifontes*
 „ genaamd, en welke hy daarom ook met den naam van *Bifons*
 „ bestempeld. Deeze zyn van vooren doorgaans zeer ruig; en
 „ hebben alle, zo zy niet geheel uitgeteerd zyn van maagerheid,
 „ een aanmerkelyke bult van vooren op den rug, tusfchen de
 „ voorfchoften. Zy zyn echter in groote en gedaante weder ver-
 „ fchillende in onderscheidene plaatzen. De *Zebu* behoort tot
 „ het kleinere foort. Deeze *Bifons*, zo wilde als tamme, zyn
 „ de inlandfche Runderen der zuidelyke deelen van Asia en Africa,
 „ en der noordelyke van America; werwaarts zy zich van de
 „ Oostkust van Rusland fchynen begeeven te hebben, gelyk meer
 „ andere dieren der zogenaamde oude waereld, die alleen in
 „ Noord-America gevonden zyn, want wat de verdere in dit
 „ nieuwe Waerelddeel verspreide kuddien van ongebult Rundvee,
 „ Paarden enz. betreft, die 'er in 't wilde thans zeer weelig
 „ tieren, men weet dat zy 'er niet oorspronglyk, maar uit Eu-
 „ ropa eerst zyn overgebracht, doch, gelyk het gantsche dieren-
 „ ryk, (het onédelfte foort, als padden, spinnen, slangen enz.
 „ uitgezonderd;) van eene kleinere gefalte zyn. Uit de voort-
 „ teeling van de *Bifons*, of Indifche gebulte Koeijen, met onze
 „ ongebulte, komt niet alleen een vrugtbaar ras, gelyk de
 „ proeven op *Madagascar* aanwyzen, maar de bult verdwynt
 „ ook welhaast; waaruit blykt, dat dezelve, fchoon eigen aan
 „ het foort, echter inderdaad flechts als eene toevalligheid is aan-
 „ temerken, en dat de beide foorten dus maar een geflacht uit-
 „ maaken. Wat dan het tweede foort, de ongebulte Runderen,
 „ gelyk de onzen zyn, betreft, deeze behooren tot gantsch Euro-
 „ pa en de Noordelyke gedeelten van Africa en Asia. Het is
 „ echter eenigzins twyffelagtig of de Buffels, de *Buffali* der
 „ Ouden, ook als een hoofdonderdeeling tot dit foort, en dus
 „ tot het geflacht der Runderen, te brengen zyn. De groote

§ GEERT REINDERS

Vooreerst, dat zy eene groote maate en tevens goede melk geeft; namelyk die veel en goede boter heeft, dit is

„ overeenkomst van gedaante schynt 'er voor te pleiten, doch
 „ het is 'er zo verre van daan, om te weten, of het ras uit de
 „ gemengde voortteeling vruchtbaar zy, welke de beslissende
 „ proef in dit geval zoude wezen, dat men zelfs de Buffels
 „ met de Runderen nog nimmer heeft kunnen doen paaren;
 „ en indien deeze onderlinge afkeer in de genomenen proeven
 „ niet mogelyk aan toevallige oorzaken, maar aan de Natuur
 „ zelve toe te schryven zy, dan schynt men de Buffels als een
 „ afzonderlyk geslacht te moeten aanmerken. Onze eigentyke
 „ ongebulte, en genoegzaam in de ganiche oude wereld ge-
 „ temde Runderen, zyn vande ouden *Aurochs*, by de Latynen
 „ *Uri* genaamd, afkomstig, welke *Aurochs* of Oehrosten in de
 „ oude Drentsche boschen, als ook elders in deeze landen eer-
 „ tyds vry meenigvuldig waren. Gy weet hoe voorts in de-
 „ zelfde luchtstreek, naar het onderscheid der weiden, de Run-
 „ deren zeer onderscheiden zyn in groote en melkrykheid. Hoe
 „ veel verschildt het schoone Friesche en Groninger vee niet van
 „ het Drentsche? of het Brabantsche, in de omtrek van *Ant-*
 „ *werpen*, van dat in het nabuurige Land van Waas? Men
 „ vind in Tartaryen zeer klein Rundvee, en echter word dat
 „ der Calmuktische Tartaaren, zowel als dat in de Ukraine, voor
 „ het zwaarste van allen gehouden; daarna steld men doorgaans
 „ het Deensche en Podolische te volgen; vervolgens het Hol-
 „ landsche of Nederlandsche, Engelsche, Iersche, Zwitserische,
 „ en Hungaarsche, hierna de Turksche of Grieksche, Fransche,
 „ Italiaansche en Spaansche, en eindelyk de kleinste, die van
 „ Barbaryen, of de noordkust van Africa. Dit moet echter
 „ niet te algemeen worden opgevat. Gelyk men in eenige
 „ hoogere en min grazige strecken van Neerland, Denemarken
 „ Ierland enz. ook ligt vee vindt, zo wordt 'er ook in zommige
 „ strecken van Frankryk, als in de laage Weiden van Charente,
 „ Poi-

is het, hetwelke volgens de gewoonte van spreken
 onder de landlieden, voornamelyk de deugd der
 Melk-

„ Poitou, en Aums weer zwaarder Rundvee gevonden. Het wei-
 „ nige Rundvee, dat men in Ysland met gedroogde en vervolgens
 „ gekookte visch, by gebrek van beter voedsel, onderhoudt, is
 „ niet alleen klein, maar ook doorgaans zonder hoornen, ter-
 „ wyl het Yslandsche schaap in tegendeel zwaar gehoornd is; en
 „ de ram 'er zomtyds wel met drie, vier, of nog meer zwaare
 „ hoornen pronkt. In Vrankryk, gelyk ook in Engeland, en
 „ waarschynlyk in en op nog meer andere plaatzen, verwisfeld
 „ het Rundvee niet alleen op de gezette tyden, schoon volgens
 „ DE BUFFON vroeger dan hier, van tanden: maar hetgeen ons
 „ vreemd voorkomt, en de gemelde Graaf, even gelyk WESLEY
 „ van het Engelsch Rundvee, echter als eene algemeene zaak, en
 „ zonder zelfs van anderen te gewaagen, 'er van getuigt, (a)
 „ het verwisfeld, drie jaar oud geworden zynde, ook van hoor-
 „ nen. Dezelve vallen dan af, het geen nooit by ons geschiedt.
 „ Volgens zyne opgaave staat de melkrykheid der beste gewoone
 „ Fransche Koeijen tot die der beste Hollandfche, als één tot
 „ drie; en van eene Madagascarsche Bison tot die eener Fransche
 „ Koe, als één tot zes, en dus tot die eener beste Hollandfche
 „ als één tot agtien. Zodat het Rundvee op *Madagascar* s'daags
 „ elk ruim ééne kan melk zal geeven. Dat op *Jacatra* driedui-
 „ zend Koeijen maar 80 kannen melk geeven in' één etmaal, ge-
 „ lyk in het eerste deel der *Verhandelingen van het Bataafsche*
 „ *Genootschap*, volgens opgaaf van de *Boekzaal* Sept. 1780 ge-
 „ , meld

(a) *Hist. des Anim. quadr.* T. I. Edit. de Paris in 12mo. p. 203.
 't zelve vindt men in de *Beschouwingen van de Werken der Natuur*
 ten vervolg op J. RAY Gods Wysb. in zyn *Werken*, Amst. 1768. p. 25.
 die uit een Engelsch Werk van J. WESLEY genomen zyn. *PLINIUS*
Nat. Hist. l. f. c. 45, en l. 11. c. 37, maakt hiervan geen de minste
 melding.

Melkkoeijen wordt genaamd. Het laat zich niet wel bepaalen, hoe veel melk een beste Koe kan geeven, aan-

„ meld wordt, komt my, schoon ik die Verhandeling zelve
 „ niet geleezen hebbe, zeer waarschynelyk voor een mislag te
 „ zyn. Indien men van ieder Duizend, negen honderd wegnee-
 „ me; dan zal elke Koe nog al vry wat minder geeven dan op
 „ Madagascar; namelyk door elkander slechts $\frac{4}{5}$ of ruim $\frac{1}{4}$ van
 „ een kan. Ongetwyffeld geeft de natuur haar meer ter zooging
 „ der Kalveren; veelligt worden ze ook dikwerf als die van Bar-
 „ baryen, terstond droog, wanneer de Kalveren genoegzaam
 „ buiten de melk bestaan kunnen. In Vrankryk, en waarschyn-
 „ lyk op meer andere plaatzen, waar de Koeijen niet melkryker
 „ zyn, laat men het Kalf op het minste twee, en zomtyds wel
 „ drie, of vier maanden by de Moederkoe zuigen, wordende na
 „ de vyf of zes eerste dagen echter maar twee of driemaal daags
 „ 'er bygebragt, om dezelve niet uitteputten, zynde de melk der
 „ twee eerste maanden, volgens DE BUFFON, niet goed tot het
 „ gebruik. (b) Welk een verbaazend verschil met hetgeene, in
 „ ons hieromtrent zo veel ryker gezegend Vaderland, ten deezen
 „ opzigte plaats heeft. Men snydt de Bul of Stier in Vrankryk,
 „ als hy 18 maanden, of twee jaar bereikt heeft, om te moediger
 „ in het trekken van den ploeg te zyn; terwyl men hier, dit ge-
 „ bruik 'er niet van maakende, hen reeds snydt zodra ze twee
 „ of drie weeken oud zyn, opdat het osfenvleesch malscher en
 „ smaakelyker zy. BUFFON acht het gevaarlyker, wanneer zy
 „ jonger, dan men in Vrankryk doet, gesneeden worden; hier
 „ houdt men het minder gevaarlyk. Of het onderscheid van
 „ „ het

(b) Zoo zegt ook VIRGILIUS naar VONDELS vertaaling:

*Laat de Koei, die flus eerst kalfde en droegb,
 Niet melken, als van ouds t'ontydig en te vroegb,
 Maar al haere uiers vry het Kalf ten beste geeven.*

aangezien de Koeijen van verschillende landaart hierin zeer veel van elkanderen onderscheiden zyn. Daarenboven maakt een goede of slegte weide, minder of betere gronden, goed of slegt water, het weder, de manier, op welke ieder byzonder vee-

hou-

„ het vee, of van de luchtstreek, dit verschil veroorzaakt, dan
 „ of de kundige Graaf zich door een gemeen vooroordeel der
 „ Fransche boeren, op de gewoonte aldaar gevestigd, heeft laaten
 „ verrassen, zullen heel- en ontleedkundige Natuurkenners mis-
 „ schien het best kunnen beslissen. In Italien is genoegzaam al
 „ het Rundvee grys of wit; de roode kleur is de gemeenste en
 „ meest gezochte in Vrankryk. Men vind 'er echter van alle
 „ kleuren, en daaronder niet weinig bruine, zo kastanjeverwige
 „ als andere. Men meent daar, dat de witte Koeijen de meeste,
 „ en de zwarte de beste melk geven, doch dat de witte, ge-
 „ appelde, en gryze osfen het minst deugen voor den arbeid.
 „ Korte, dikke, zwarte hoornen worden 'er zeer beminde, dewyl
 „ de os 'er, even als in het nabuurige Munsterland en Brabant,
 „ aan den ploeg gewyd is, dien het (hoe veel geschikter de
 „ borst 'er ook toe zyn moge) echter wegens de gemakkelijker
 „ bestieringe, doorgaans met de hoornen trekt, welke dus
 „ sterk behooren te wezen. De smaak omtrent het schoone
 „ hangt toch veelal af van de betrekkelyke denkbeelden van nut-
 „ tigheid; dit nut is zomtyds in de natuur gegrond, en alge-
 „ meen, dus zyn alom zuivere, welgespeende, en veelbeloovende
 „ uiers, een waare schoonheid by de Koe, doch het nuttige
 „ hangt ook niet zelden af van een toevallig gebruik, hetgeen
 „ in verschillende plaatzen onderscheiden is. De evenredigheid
 „ echter en de zichtbaare kenteekenen van een welgevoede,
 „ bloeyende gezondheid, van kracht, vaardigheid, moedigheid,
 „ vroolykheid, en handelbaare zachtheid, maaken alom het na-
 „ tuurlyk schoon in ieder dier.”

„ Het

houder gewoon is des winters zyn vee te voeden, als mede het flordig of zindelyk oppassen, in deez en een zeer merkelyk onderscheid. In Holland geeven de beste Koeijen, in de beste strecken, naar behooren behandeld wordende, de eerste drie maanden, nadat ze gekalft hebben, omtrent de zeventig Delftsche Koppen, in Friesland agt en-twintig Mingen, en in Groningerland, mede op de beste wys behandeld zynde, twintig Kroezen melk in 24 uren. Maar in deeze allernuttigste Hoedanigheden verschillen onze Koeijen, al zynze van dezelfde soort, zo veel van elkanderen, dat 'er zommige zyn, die onder dezelfde omstandigheden van voedsel en van weide, en in denzelfden ouderdom, een derden deel minder melk geeven dan andere, met welke zy anderzins in zwaarte niet alleen gelyk staan, maar die zy hierin zomwylen overtreffen. Men heeft opgemerkt, dat die Koeijen, welke in het melkgeeven veel boven het meerendeel van haar soort uitmunten, gemeenlyk als zy oud worden, van een zwakker gestel zyn, dan zulke die minder melk geeven.

Dat

„ Het laatste echter, om dat het voor den arbeidenden os te veel mantiging van vuur vertoont, wordt in een goede Teelkoe „ door VIRGILIUS afgekeurd, daar hy in het derde Boek zynen „ Landgedigten zegt:

Een stuure en norsse Koei is wel van d'allerbeste,

*Of die onwilligh 't juk wil draegen, en, vol vier,
Zomwyl met hoornen sloot, gelyk een norsse Stier.*

Dat ook de Koeijen, evengelyk veel melk geëvende, alleen daarom niet, even nuttig voor den gebruiker zyn, maar dat de melk van de eene Koe merkelyk vetter is, en meer boter geeft, dan van de andere, is reeds voor lange opgemerkt. De ken-tekenen, waaraan men de meer of mindere deugd der melk kan onderscheiden, zullen in het vervolg by het beantwoorden der Vraage worden opgegeeven.

Ten tweeden, behoort tot de goede hoedanighe-den der Koeijen, datze ligtelyk bevrugt of met Kalf worden. Immers hierdoor geëven ons de Koeijen een geduurzaam en bestendig voordeel. De Natuur verschaft na het kalven van een Koe, een ruimer overvloed van melk. Ook is het Kalf een dier van wezenlyke waarde.

Ten derden, datze gemakkelyk en goed zyn te melken, hetgeen plaats heeft, wanneer zy mooie gladde speenen hebben, omtrent $2\frac{1}{2}$ duim lang, en $4\frac{1}{2}$ duim in den omtrek, niet te spits toeloopende, of tappig, en dus onder slegts een weinig kleinder dan boven, het slot van 't speen ruim genoeg om de melk behoorlyk door te laten, het uier niet te veel neerhangende, maar tamelyk digt aan het lyf geplaatst, wanneer zy doorgaans de melk schiel-yk tot in de speenen laten toevloeyen.

Ten vierden. Veele zyn van meening (ik hebbe hierin echter voormy zelven geene ondervinding) dat 'er zommige Koeijen zyn, welker Kalveren, genoeg-zaam alle, van de Pestziekte opkomen, al waren die Kalveren, twee of meer Jaaren oud, vóór dat zy de Veepest krygen. Dit zo zynde, zoude men deeze ook zekerlyk onder die geene, welke

eene

eene byzondere nuttige hoedanigheid bezitten, moeten tellen.

Men ziet dat dit Viertal van nuttige hoedanigheden zich tot de Koe alleenlyk bepaalt. De volgende zyn meer algemeen, hebbende omtrent het Hoornvee van beide geslachten gelykelyk plaats. Ik stel dan onder de nuttige hoedanigheden, van het Rundvee.

Ten vyfden. Dat ze zwaar van gewigt zyn. Hier in vind men ook een zeer aanmerkelyk onderscheid, na de onderscheidene foorten van het Vee, de betere en slegtere gronden, en de verschillende wyze van behandeling, op welke het Vee wordt gevoed. Ieder weet dat ook zelfs op zommige plaatzen in ons Gemeenebest zeer ligt Vee wordt gevonden, voornamelyk op de Heide en Zandgronden, daar men gantsche Kudden bejaard Vee aantreft, waar van de zwaarste op het beste land vet geweid, naauwlyks 400 ponden kunnen groeijen. Op Jaccatra zullenze waarschyndlyk nog veel ligter zyn. In Holland en in Friesland, groeijen de beste Koeijen op het beste land, één Zomer vet geweid wordende, omtrent de duizend ponden, en in enkele gevallen wel eens daar boven.

Ten zesden, het weelig groeijen. De ondervinding leert ons, niet alleen, dat zommige Runderbeesten met eenerley voedsel, of in dezelfde Weide, veel beter groeijen en schielyker vet worden, dan andere, maar ook dat het jonge vee, uit zommige Koeijen voortgeteeld, veel beter en zwaarder groeit, dan dat uit andere, schoon de Moederkoeijen

jen zelve met elkander gelyk staan, in zwaarte, en in veele andere goede hoedanigheden.

Ten zevenden, datze van de Veepest zyn gebeterd. Dit is tegenwoordig een der allernuttigste hoedanigheden van ons Rundvee, en dus een vastigheid voor den besten Zuij van onzen Landbouw; niet alleen om dat de Runderen hier door voor een volgende besmetting van dien zelfden aart beveiligd zyn, maar ook om dat zodanige Koeijen eene gunstige voorgeschiedheid tot die zelfde ziekte in haare Kalveren voortplanten; immers dat de Kalveren, gebooren van gebeterde Koeijen, eenigen tyd, en zommige zelfs verscheiden weeken na haar geboorte, onder de sterkste aanleidende oorzaken, niet vatbaar voor de Veepest zyn, en dat zy, by, of niet lange na haar vatbaarwording, die gemeenlyk invalt, als zy zes weeken oud zyn tot twintig weeken toe, eene byzondere gunstige gesteldheid tot die ziekte hebben, in zo verre, datze (althans door Inenting) dezelve bekomende, genoegzaam alle daarvan herstellen, is eene waarheid, door de ondervinding reeds genoeg bewezen.

Ten agtsten. Schoonheid is eene wezenlyk nuttige hoedanigheid in het Hoornvee, niet alleen om dat het zien van schoonheid ons een byzonder vergeeuen baart; maar hier geeft zy daarenboven, gewisse voordeelen aan den eigenaar, dewyl in gevalle van verkoop, althans aan een kenner van het vee, een schoon dier voor merkelyk hooger prys verkogt kan worden, dan een lelyk, hoewel in andere opzigten van gelyke deugd en zwaarte.

Ten

Ten negenden, met betrekking tot de osfen in 't byzonder, zal ik, omdat de Vraag door de *Maatschappy ter bevordering van den Landbouw* in ons Vaderland, is voorgesteld, my met de verschillende hoedanigheden, van den arbeidenden osse, in zoverre dezelve alleen haare betrekking tot zyne meer of mindere geschiktheid tot den arbeid hebben, niet behoeven op te houden, maar alleen zeggen, dat de meest nuttige hoedanigheden van onze osfen hierin bestaan, datze en schoon, en vroeg of jong gesneeden zyn, en weelig groeijen, en de goede hoedanigheden van den Stier bestaan hierin, dat hy schoon en vrugtbaar is, en uit zodanig ras is voortgeteeld.

Ten tienden. Onze Kalveren, van gebeterde Koeijen gebooren, bezitten de uitmuntende nuttige hoedanigheid, te vooren N°. 7 reeds aangevoerd, waarvan mischien de meeste welvaart van het grootste deel van onzen kostelyken Landbouw in vervolg van tyd zal afhangen. „ Het Hoornvee „ verschaft ons niet alleen melk, kaas, boter, „ vleesch, smeer, leder, hair, hoorn, been en „ lym, maar ook teffens allerlei verkwikkende „ groentens, en het immer gezegend koorn, voor „ zoverre hunne mest noodzaakelyk is tot de vrugtbhaarheid van het land. Het grootste gedeelte „ van ons vereenigd Gemeenebest daarenboven is „ aangelegd tot Veehoederye, en pronkt met milioenen beesten, welke, het zy men hunne gestalte beschouwt, of de grootheid hunner uieren, nergens eene weergaade hebben. Deeze „ onwaardeerbaare schat is onder onze Medeburgers „ gerant

„geren van alierlei staat en rang verdeeld. Dui-
 „zenden derzelven hebben geen anderen rykdom
 „of kostwinning. Deeze allen moeten derhalven
 „tot de uiterste armoede gebragt en ongelukkig wor-
 „den, wanneer deeze jammerlyke veepest blyft
 „woeden, en het meeste van ons vee doet snee-
 „ven.” (†) Hoe zeer zyn wy dan niet verplicht
 Gods goedheid te erkennen, (daar men reeds door
 den ongelukkigen uitkomst van honderde met oor-
 deel in het werk gestelde proeven, byna den moed
 verloren hadt,) dat die gunstige voorgeschiedheid
 tot de veepest in onze jonge Kalveren gevonden
 is, welke aan den kwynenden Landbouw eene heil-
 zaame Artzeny, en aan het benaauwde hart van
 meenig zugtend Landman eenen vryen ademtogt
 verschaft.

Ik ga over tot

De nadeelige hoedanigheden van het Hoornvee.

Ten eersten, is het eene zeer schadelyke hoeda-
 nigheid, met betrekking tot de Koeijen, wanneer
 die eene kleine maate magere, dat is weinig boter
 inhoudende, of bittere melk geeven. In het laatste
 geval kan men van zulke melk, niet alleen geen
 boter karnen, maar dikwils bederft zy ook de melk
 van andere Koeijen, om dat doorgaans, de melk
 van meer dan ééne Koe in denzelfden emmer wordt
 gemolken.

Ten tweeden, als dezelve onvrugtbaar zyn, dat
 is,

(†) CAMPERS *Lesfen over de Veepest*, bl. 1 en 2.

III. Deel.

B

is, wanneerze of niet willen met kalf worden, of by aanhoudenheid de kalveren ontydig afzetten of verleggen.

Ten derden, als zy met één of meer uijers, of *quartieren*, minder dan met de andere, of wel met die geheel geene, of kwaade melk geeven, of als ze een gebrekkelyke sluiting hebben in de speenen, waardoor de melk geduurig uitloopt.

Ten vierden, als zy ongemakkelyk zyn te melken; wanneerze alte diep neerhangende uijers hebben; te dikke of te korte speenen, die men niet vatten kan; leelyke wratten aan de speenen, vooral als die gedurende het melken gestadig bloeden; als zy deun of taai te melken zyn, dat is, wanneer het slot van de speen of de speenen te naauw is, om de melk naar behooren door te laten; in welk geval ze ook veelyds boos of kwaad in de behandeling zyn.

Ten vyfden, alsze lyfbieders zyn, dat is als zy gedurende het draagen van het kalf, een gedeelte der Lyfmoeder aanhoudend naar buiten persfen.

Ten zesden, wanneer één of de beide banden derzelve gezonken zyn, wordende, in het laatste geval, bandeloos genaamd. Deeze zyn voor het meerendeel onvrugtbaar. Ook is het een zeer afzigtelyk gebrek, wanneerze hol of ingevallen zyn onder den staart. Dit gebrek hebbenze boven de kling, tuschen de banden aan het einde van den aarsdarm. Deeze schynt geheel ingekrompen te zyn.

Deeze zes nadeelige hoedanigheden zyn betrekelyk tot de Koe in 't byzonder, maar de volgende tot het Hoornvee in het algemeen, en zyn

Ten

Ten zevenden, gebrek aan-zwaarte. Immers verre het grootste gedeelte van ons Rundvee, dat niet aan de veepest sterft, wordt eenmaal gemest of vet geweid, en dan tot ons gebruik, of juist, of naar gisfing, by 't gewigt verkogt, en dus hangt dan de meer of mindere waarde, al het overige gelyk gesteld zynde, alleen van de meer of mindere zwaarte af.

Ten agtsten, gebrek aan schoonheid is een wezentlyk nadeelige hoedanigheid in het Hoornvee, om reden reeds te vooren aangewezen.

Ten negenden, de ongebeterden zullen, zolang de veepest blyft aanhouden, van merkelyk minder waarde zyn dan de gebeterden, omdat inen geduurig in gevaar is dezelve te verliezen. Duizend maalen heeft dit de ongelukkige landman moeten onder vinden. Hoe dikwyls is het al gebeurd, dat hy byna aan het tydftip genaderd zynde, om voor de aanmerkelyke kosten, besteed tot de opvoeding van het vee, eene ryke belooning te ontvangen, in zyne hoop wierdt te leur gesteld, en dat hy in het tegendeel, zyn schoon en kostbaar vee, door de alvernielende veepest weggerukt, zonder eenig voordeel daarvan genooten te hebben, naar den kuil moest fleepen. Daarom geeft ook iemand die het bekomen kan, fomwylen voor een jong en schoon gebeterd beest, dat men denkt langen tyd te kunnen aanhouden, tweemaal zo veel geld, als voor gelykfoortige die ongebeterd zyn. Dus zyn ook kalveren, van ongebeterde Koeijen geboren, tot den anfok van van zeer weinig waarde,

en dus genoegzaam alleen voor den vroegen slagbank geschikt.

„ Zo leert dan de ondervinding, dat by het Hoorn-
 „ vee zekere hoedanigheden gevonden worden, die
 „ niet algemeen zyn, maar by sommige beesten alleen,
 „ of in een hoogerentrap plaats hebben, en die, zowel
 „ in den staat van gezondheid, als by voorvallende
 „ ziekten, nuttig af nadeelig zyn.”

T W E E D E A F D E E L I N G.

Volgens ons gemaakt bestek, zullen wy dan nu verder tot de beantwoording van de Vraag zelve, die op deeze vooronderstelling gegrond is, moeten overgaan, en aantoonen:

Vooreerst, welke van diergelyke hoedanigheden zich voortplanten, en op de kalveren overgaan?

Ten tweeden, welke in het tegendeel aan enkele beesten eigen zyn, en zich bepaalen?

Ten derden, aan welke tekenen men de bestendige en zich voortplantende kan erkennen? en dan eindelyk,

Ten vierden, op wat wyze men uit deeze kennis het meeste voordeel kan trekken?

I.

Wat het eerste gedeelte der Vraag betreft, namentlyk

melyk welke van diergelyke niet algemeene, maar aan byzondere beesten eigene hoedanigheden, zich voortplanten en op de kalveren overgaan, daartoe bringe ik, *vooreerst*, de mindere of meerdere schoonheid van gestalte, waaronder de plaatfing en het fatzoen van het uijer mede behoort, als ook meesttyds de kleur van het hair, en met betrekking tot deeze kleur, en de gestalte, komt zowel de Bul als de Koe in aanmerking.

De tweede overërvende hoedanigheid is de hoeveelheid, en de eigenschap der melk, zoverre die in den aart en gesteldheid van het beest gegrond is. Eene langduurige ondervinding heeft my doorgaans toch geleerd, dat deeze hoedanigheden mede onder de voortplantende, of dezulke, die tot de kalveren overgaan, gesteld moeten worden. Ten opzicht van dezelve gaat dus ook gewoonlyk het bekende spreekwoord door, *zo de Moeder zo het Kind*; een spreekwoord hetgeen zelfs, wegens de gelykheid van opvoeding en andere omftandigheden, bestendiger by het Vee dan by de Menschen zich bewaarheid vindt. Deeze regel gaat echter niet zo zeker door, ofze is aan uitzonderingen onderhevig. Meer dan eens ondervinden wy, dat sommige Koeijen, niet alleen terwylze jong zyn, maar ook in het beste van haar ouderdom, schoon dan wel gevoed wordende, op verre na, niet zo veel melk en boter geeven, als de Moederkoe in denzelfden ouderdom. En fomwylen is dit geval omgekeerd, zo namelyk, dat men een jonge Koe van beste deugd, heeft aangefokt van eene slegte Moeder. Doch deeze schynbaare verandering van aart hangt

meestryds van toevallige omstandigheden af, en na myn gedachten dikwyls van eene meerdere of mindere gunstige gesteldheid tot de Uijering, wanneerze voor de eerste en tweede maal kalven. Dit gebeurt veeltyds als zy of niet volmaakt gezond zyn, of eenigen tyd voor, en gedurende de uijering geen goed of genoegzaam voedsel krygen, hetwelk veroorzaakt, dat de natuur, weinig of geen meer voedsel dan tot voeding van de vrugt nodig is, voortbrengende, geene genoegzaame pooging kan doen, om de melkvaten naar behooren uittezetten: waarop volgt dat de vaten en gevolgelyk het geheele uijer, te klein blyvende, om veel melk te kunnen bevatten, en deeze pooging, na de eerste en tweede uijering, eene groote tegenstand, door de meerdervastigheid, welke nu de inwendige deelen van het uijer verkreegen hebben, ontmoetende, en dus te zwak zynde, om dit gebrek te overwinnen, de natuur een gedeelte van haare vruchten ons onthoudt, en die tot voeding van het dier zelve schynt te gebruiken. Die zelfde oorzaken hebben, zo menigmaal onze Koeijen afkalven, eenen grooten invloed op het meer of minder melkgeeven, zo dat eene Koe, welgevoed wordende, en een behoorlyken tyd, dat is agt weeken voor het kalven, drooggestaan hebbende, gezond, en wel afgekalft zynde, eenen langen tyd na het kalven veel meer en beter melk zal geeven, dan of het tegendeel heeft plaats gehad. De aart van het voedsel is ook een toevallige oorzaak van goede of slegte melk. Daarom is de melk en boter op Zand, Veen en Hey, niet zo goed als op Kleigronden. De brak-
ke

ke gronden en het brakke water veroorzaaken dus dat de melk ook doorgaans meer of min brak smaakt.

Ook gaat deeze regel niet altyd door in de voortplanting van gelyk hair. Blaauw-gryze of ligt-blaauw-bonte Koeijen brengen dikwyls witte kalveren voort. Een zwarte of zwartbonte Koe brengt ook wel eens een rood of roodbont Kalf. En deeze speeling heeft ook by andere kleuren plaats; maar dit gebeurende, namelyk dat het hair niet onmiddelyk naaart, zo zal het kalf toch doorgaans naar een van zyne Grootmoeders in hair gelyken.

Ten derden, 'er wordt byna geene hoedanigheid onder het Hoornvee gevonden, welke bestendiger naaart als het fatsoen, de zwaarte en zelfs de kleur der hoornen. Alleen maaken de geheel witte hoornen eene uitzondering. Deeze zyn alleen eigen aan zulke Beesten, welke op die plaatzen, daar de hoornen uitwasfen, geheel wit haar hebben, en aangezien het dikwils gebeurt, dat een kalf, schoon anderzins zeer wel gelykende na de Koe of Bul, uit welken het is voortgeteeld, egter merkelyk meer of minder zwart kan hebben aan den kop, zo zullen, indien deeze zwarte vlakken op die plaatzen vallen, daar de hoornen uitgroeijen, deeze ook altoos ten minsten zwarte punten hebben. Daarom is het niet raadzaam de geheel witte hoornen onder de voortplantende hoedanigheden te rekenen, als alleen van witte Koeijen witte kalveren voortbrengende.

Ten vierden, de meer of mindere zwaarte is doorgaans eene zich voortplantende hoedanigheid, voorondersteld zynde, dat het Vee op dien bodem, waar-

van de ouden natuurlyke inboorlingen zyn, op gelijke manier werde opgevoed.

Ten vyfden, het weelig groeijen is in den aart van zommig Vee eene voortplantende hoedanigheid.

Ten zesden, de gunstige voorgeschiedtheid tot de veepest, wordt door gebeterde Koeijen in haare kalveren, althans met betrekking tot derzelver eersten leeftyd, voortgeplant. Daarentegen brengen ongebeterde Koeijen genoegzaam altyd haare kalveren, zonder een kenbaar gunstige voorgeschiedtheid tot die ziekte, voort.

Ten zevenden, indien men vast kan gaan, op het voorgeeven, dat 'er eenige zeer weinige Koeijen gevonden worden, welker kalveren, zonder dat men op de vroege jeugd behoeft te zien, genoegzaam alle van de pestziekte opkomen, dan moet deeze zeldzaame hoedanigheid, waarvan ik als de vierde der goede hoedanigheden, in de eerste Afdeeling, gesproken hebbe, hiertoe mede gebragt worden.

II.

Om nu verder op het tweede lid der voorgeselde Vraag te antwoorden, zo breng ik tot de hoedanigheden, die niet voortgeplant worden, en alleen aan byzondere Beesten eigen zyn.

Voor eerst, dat het Hoornvee van de Veepest is gebeterd. Schoon de Koeijen wel eene gunstige voorgeschiedtheid tot dezelve ziekte in haare kalveren voortplanten, zo blyft evenwel de gebeterdheid, op haarzelve aangemerkt, eene hoedanigheid, welke niet wordt voortgeplant, maar zich
be-

bepaalt alleen tot die Beesten, welke van de pest-ziekte gebetert zyn.

Ten tweeden, onze kalveren van gebeterde Koeijen bezitten eene byzondere gunstige voorgeschiedheid tot de Veepest, welke niet, ten zy ze zelve ook vooraf van die ziekte zyn gebetert, in haare kalveren wordt voortgeplant.

Ten derden, het is eene hoedanigheid aan enkele Koeijen eigen, datze niet willen met kalf worden, de kalveren geduurig verleggen.

Ten vierden, datze met een of meer Quartieren van het Uijer, minder als met de andere, of geheel geene of kwaade melk geeven, of leelyke bloedende wratten om de speenen hebben. Of datze deun of taai te melken zyn.

Ten vyfden, wanneer haar een of beide banden zyn gezonken, of datze hol of ingevallen zyn onder den staart.

Ten zesden, Lyfbieders. Hoewel dit gebrek in enkele gevallen mischien overêrft, zo ontstaat het evenwel, meesten tyd, uit de voorbaarigheid van hun, die de Koeijen in het afkalven behandelen, namelyk dan, wanneer men het kalf eerder van de Koe wil hebben, dan de Natuur door den gewoonen arbeid, de krop der Lyfmoeder en de verdere zagte en rekbaare deelen, tot de sluiting behoorende, zo verre heeft verwyd, om het kalf met eene ligte trekking door te laten. Veele hebben de gewoonte, zodra de voeten van het Kalf maar eenigzins naar buiten zich vertoonen, een touw om dezelve vast te maaken, en dan aanstonds drie of vier menschen met geweld daaraan te laten trek-

ken; welke schielykheid my altoos ysfelyk is voorgekomen. Ik wil niet ontkennen, dat het in enkele gevallen kan gebeuren, dat men meer als gemeene kragt gebruiken moet, om het kalf te bekomen, maar het gebeurd zeer zelden. Ik heb in meer dan twintig jaaren slegts drie zulke gevallen gehad daar geweld volstrekt noodig scheen, niet tegenstaande 'er in dien tyd omtrent vierhonderd Koeijen by my gekalft hebben. Als het Kalf maar natuurlyk ligt in de geboorte, zo verlost de Koe meest altyd met eene ligte hulp. Ieder een begrypt zeer ligatelyk, als men aan een touw, 't welk aan de beenen van het Kalf is vastgemaakt, twee, drie, ja zomtyds vier of vyf man hun best laat trekken, dat door dit geweld ligt eene onnatuurlyke rekking in de spieren en banden van de lyfmoeder, of die deelen, welke de lyfmoeder na de kalving moeten binnen houden, kan veroorzaakt worden, en die de natuur, door geweld verkracht zynde, niet in staat is wederom in haare behoorlyke order te herstellen. Waaruit volgt, dat de Koe, wederom bevrucht zynde, tegen het kalven, wanneer de Natuur altoos langzamerhand de deelen, tot de ontsluiting behoorende, begint te verruimen, dezelve nu te schielyk verwydt, en een gedeelte der lyfmoeder naar buiten uitzakt. En dit gebrek wordt, natuurlyk, wanneer de Koeijen ouder worden, van tyd tot tyd nog erger. Waarom men oude Koeijen vindt, welke geduurig, al zynze niet met Kalf, de lyfmoeder uitspersen.

Ten zewenden, wanneer de Natuur in eenig byzonder geval zich zelfs als 't ware op een onge-meen

meen uitstekende wyze overtreft, of anderzins verre van haaren gewoonen regel afwykt, kan men zulk een voortbrengzel, eenigermate onnatuurlyk, en zo het in een gebrek bestaat, wandrochtelyk noemen. Dit erft geenzins over. By voorbeeld, de ongemeene zwaarte is fomtyds by enkele Beesten verbaazend groot. Verscheiden Vleeschhallen in Holland en elders zyn versierd met Schilderyen, welke hiervan getuigen. Onder anderen hangt in de Vleeschhal te *Rotterdam* het geschildert Afbeeldzel van een blaauw-bont Kalf, waaronder dit vers :

*Ik ben te Vuilendam gemest, in Dordrechts strecken,
Door Jacob Teunisse, den tyd van veertig weeken.
Agt honderd tachtig pond, min vier, heeft Jan de
Haas,*

*My vuil gewogen, in de Stadswaagh aan de Maas.
'k Ben door de Stad geleid, als op een Zege wagen,
Door Gerrit Sikkels, en Jacobus Schey geslagen.
't Was in de tweede Maand, van 't twee en zestigst
Jaar,*

*Der agttiende Eeuw, ik ben toen in de evenaar,
Ses honderd negen Pond, schoon met myn Vet gewogen,
En sta hier na myn dood geschildert voor elks oogen.*

Ten agtsten, Onder deeze foort behooren ook die Koebeesten, welke van haar vroege jeugd af aan onvrugtbaar zyn, namelyk de Kweenen. Het schynt vreemd, en evenwel wordt het door de ondervinding bevestigd, dat als een Koe ter eener dragt twee Kalveren, een Bul en een Koekalf, voortbrengt, het Koekalf doorgaans in vervolg van tyd bevonden wordt een Kween te zyn. Dit heeft geen plaats als het beide Koekalveren zyn.

III.

„ Aan welke tekenen men de bestendige en zich voortplantende hoedanigheden kan erkennen.”

Wy hebben tot de bestendige en zich voortplantende hoedanigheden gebragt,

*Voor*eerst, de meer of mindere Schoonheid van gestalte, de plaatsing en het farzoen van het Uijer, en de kleur van het hair. De Schoonheid van ons Rundvee bestaat voornamelyk hierin, dat het dier, van agteren, bylangs de zyden aangezien, van boven naar beneden recht is, tot byna aan de hakken toe: dat het op niet al te hooge, maar op rechte en wel gespierde beenen staat, versiert met zwaare sterke knieën, breede waaien, en groote voeten: dat zyn staart lang en fyn is, voorzien met eenen grooten witten pluim: dat het over zyn geheele lyf digt van leden is, met maatig vleesch, effen digt en zwaar, of meer byzonder, datze plat zyn van staartbeen, fyn van heupen, rond en lang van ribben, breed en diep van borst, en welgezonden van lyf, hebbende eenen breedten regten en van wederzyde wel aangevulden sterkgespierden rug, met een korten dikken hals. Een eenigzins ingebogenen of brakken kop staat mooi, vooral wanneer die met schoone, dat is luchtig gebogene fyne witte hoornen, en sterke regtstaande ooren pronkt. Een groot en wat langwerpig vierkant Uijer, met mooie gladde rechtstaande speenen, die zich vertoonen als waren zy van onderen in ieder Quartier ingestookten, wit van kleur, door de Natuur wat verre naar agteren

ge-

geplaatst, versierd nog daarenboven by uitneemenheid eene schoone Koe. Onder de kleuren, welke ons Rundvee heeft, zyn de schoonste, de zwartblaaarde, de blaauw-bonte, en de gevlakte wirbonte, waarvan ik aan de zwartblaaarde, mits datze vier witte beenen, een halven witten staart, en een wit Uijer hebben, de voorkeur geeve.

In het tegendeel bestaat gebrek aan Schoonheid, in ons Rundvee, alsze zyn grof van leden, hoog of scherp van heupen, breed over het kruis, smal van onderen, naauw of krom in de hakken, ligt van knieen, smal van waaien, hoog of laag van rug, hoog van staartbeen, grof en kort van staart en zonder pluim, plat of schol van ribben, ligt van borst, laag by 't schoft, opgeschort of dun van lyf, te kort van ribben, zwaare neerhangende, of anders leelyk gekromde hoornen, hangende ooren, lange halzen, kromme of ramskoppen, tappige Uijers, dat is, als de speenen alle vier dicht aan malkanderen staan, dikke speenen. Hierby komen nog de by ons afzigtelyke kleuren, onder welke de geheel vaale, de donker of brandroode en de uitruggen eene eerste plaats verdienen.

De tweede voortplantende hoedanigheid is de hoeveelheid, en de eigenschap der melk, zo verre die in den aart en gesteldheid van het Beest gegrond is. De kentekenen van een in haar aart deugdzaame of veel melk geevende Koe, zyn de groote der Melkaders, loopende van den navel tot de Uijers, die gemeenlyk by de beste melkgeeffters veel grooter zyn dan by andere Koeijen, welke minder geeven: alsmede groote Uijers, derzelve zagtheid, en fynheid

heid van vel, en datze niet zeer vleeschachtig zyn. — Eindelyk zal eene Koe die welgezonken is van lyf, ook gemeenlyk eene goede melkgeeffster zyn.

Of de melk weinig of veel boter heeft, is ligtelyk te ontdekken. Niet alleen onderscheidt men dezelve op het gezicht, zich, vet zynde, geeler, doch magerer zynde witter, of zelfs eenigzins blaauwagtig vertoonende. Maar de melk van ieder Koe byzonder, in testen of melkmouden opgeslagen zynde, zo ziet men, na eenige uren, duidelyk, dat de eene merkelyk meerder room geeft dan de andere, en de ondervinding leert, dat daarna ook een meerder of mindere maate boter, in de melk voorhanden is.

Wy hebben *ten derden*, in het byzonder van de Hoornen gezegd, dat 'er byna geene hoedanigheid onder het Rundvee gevonden wordt, welke bestendiger naârt dan deeze, uitgezondert de geheel witte. Derzelver kentekenen vallen van zelfs in het oog. Ook heb ik met een woord reeds aangemerkt, dat witte en witthoofde Koeijen, witthoofde kalveren voortbrengende, deeze kalveren doorgaans witte hoornen krygen.

Ten vierden, wat de kentekenen der zwaarte betreft, ieder een begrypt, dat men hierin ook naar de onderscheiden foorten van het Vee moet oordeelen. Ook dat de betere of flegtere gronden en de verschillende wyze van behandeling gedurende het opwasfen van het vee 'er zeer veel aan toebrengt, om zwaare Koeijen uit een zwaar ras aantefokken. Kenners van Vee bepaalen door gewoonte op het gezicht de zwaarte, dikwyls zeer naauwkeurig.

De

De groote van een Beest meet men met een maatstok, van de platte grond waarop zy staan, tot aan het bovenste der heupen. En hunne lengte meet men, vademende van het midden van onder de borst, over het voordyen been en de rugge tot op de tegenoverstaande heup. Doch dit laatste laat zich van iemand, zulks niet veel gewoon zynde, naauwkeuriger met een maatband meten. De hoogte van een goede Hollandsche, Friesche of Groningerlandsche Koe is $4\frac{1}{2}$ en de lengte $5\frac{1}{2}$ voet Rynlandsche maat. Deeze niet smal, maar breed, en diep naar evenredigheid, en Hollandsch vet zynde, weegen aan vet en vleesch zevenhonderd pond, of daaromtrent.

Ten vyfden, zo verre ik weet, is 'er geen kenbaar teken aan de Moederkoe, waaruit men kan besluiten, of de daaruit voortgeteelde wel of kwalijk zullen groeijen. Het is alleen de ondervinding, met betrekking tot haar ras, waaruit men deeze hoedigheid leert kennen.

Ten zesden, men vindt geen zichtbaar teken aan ons Vee, waaruit men met eenige zekerheid kan zien, of zy van de veepest gebeterd zyn of niet. Dit wordt mede alleen door de ondervinding geleerd, en die verkrygt men 't zekerst, wanneer men haar by ziek Vee in de stalling, of anders by dezelve in een beflooten plaatze laat brengen, of dat men haar met goede smet stof inent: wanneer zy dan in een van beide gevallen, na verloop van veertien dagen, volmaakt gezond bevonden worden, zo mag men met genoegzaame zekerheid besluiten, datze vande veepest zyn gebeterd. Gemeenlyk is de ziekte op
den

den zesden dag na de inenting, reeds duidelyk te zien. Ook wordt ons ongebetert Vee, aan de natuurlyke besmetting op bovengemelde wyze blootgesteld zynde, doorgaans op den zesden of zeven- den dag natuurlyk ziek. Door inenting ontdekt men ook aan jonge kalveren, of zy van gebeterde Koeijen gebooren zyn of niet: en by gevolg ontdekt men aan die kalveren ook, als men weet van welke Koeijen zy gebooren zyn, of de Moederkoe gebeterd of ongebetert is. 't Is waar, het kan gebeuren, dat een kalf, van eene gebeterde Koe gebooren, al is het nog maar zes weeken oud, aan de inenting komt te sterven, en dat daarentegen een kalf van een ongebeterte Koe, zo ligt ziek kan worden dat het niet is te bemerken. Doch die gevallen zyn zo zeldzaam, en integendeel het onderscheid der ziekte tuschen Kalveren van gebeterde en van ongebeterte Koeijen doorgaans zo duidelyk, dat ik iemand, deeze proef betrekkelijk tot de Koeijen, twee jaaren agtereen op Kalveren van zes weeken oud, met denzelfden uitflag, genomen hebbende, wel durf raaden, daaruit zonder schroom te mogen besluiten.

Wat eindelyk die Koeijen betreft, welker nakomelingen altoos van de pestziekte zouden opkomen, daaraan is mede geen zichtbaar kenteken. Alleen eene langduurige ondervinding is in staat, om ons daarvan te overtuigen.

Thans zoude ik tot het laatste lid der Vraag kunnen overgaan, doch aangezien 'er, boven deeze voortplantende, ook nog eenige niet overervende hoedanigheden by ons Rundvee gevonden worden, wel-

welke of altyd , of althans zomwylen, uit toevallige oorzaken ontftaan , maar die eeter van zodanigen aart zyn, datze het Vee of voor eenigen tyd , of ook wel geduurende hun leven byblyven En daar ons, om dezelve ten allen tyde te kennen , zeer veel ter bevordering van ons meeste voordeel aangelegen is, zal ik, om zo veel te beter aan het groote oogmerk der Vraage, in het laafte gedeelte van myn Antwoord, te kunnen voldoen, ook de kentekenen der niet overërvende hoedanigheden hier laaten volgen.

Vooreerst: Wat de onvruchtbaare aangaat, deeze zyn zomtyds te kennen aan de gevallen banden, wanneer die nàmelyk zo verre zyn weggevallen, dat men haar, volgens de gewoonte van fpreken, bandeloos kan noemen.

Onder de onvrugtbaare behooren ook de Kweenen. Deeze zyn gemeenlyk kenbaar aan haare hoornen, welke, gelyk by de osfen plaats heeft, weeliger groeijen dan by Vaarzen, waarom zy ook by haar volkomene wasdom, genoegzaam altoos, merkelyk grooter hoornen hebben dan de Koeijen. Ten anderen, aan de kleine fyne fpeentjes, welke zy gemeenlyk hebben. Ten derden, aan het uiterlyke teeldeel, de kling, hetwelk altyd minder geil, en meer ingekrompen dan by Vaarzen, zich vertoont, en dikwils aan den uitloop, of het onderfte gedeelte van dezelve, is voorzien met een grooter puisje of kwastje hair, dan men by de Vaarzen ziet. Eindelyk is ook het korreltje of de kittelaar, van binnen in het onderfte gedeelte van de kling,

doorgaans merkelyk grooter dan by vrugtbaare Koebeesten.

Ten tweeden: Indien de Koeijen met één of meer *Quartieren* minder of geheel geen melk geeven, is dit van zelf blykbaar in dien tyd als zy gemolken worden, maar niet zo kenbaar als zy droog, of in de uijering staan; te meer, dewyl alsdan gemeenlyk hetzelfde allerminst aan het Uijer is te zien. Doch het laat zich voelen, omdat het kwaade *Quartier* doorgaans veel verharder klieren heeft, daar in het tegendeel de goede *Quartieren*, schoon by de eene Koe vleeziger als by de andere, egter altoos eenpaarig en zagt in de behandeling zyn: en als dit kenteken geen plaats heeft, gelyk 'er eenige zulke driespeenden gevonden worden, dan hebbenze toch doorgaans een strengetje of peesje in het speen, dat, uit het Uijer naar beneden in de lengte van het speen schietende, zich zeer duidelyk laat voelen. En in 't gemeen, als men, terwylze droog staan, uit één of meer speenen, geen vogt, dat by bevruchte jonge Vaarzen altoos taai en lymig is, kan trekken, zo mag men wel gerustelyk besluiten, dat zulke speenen, by het kalven niet gangbaar zullen worden.

Ten derden.— Lyfbieders kan men niet wel, voor dat zy zwaar met kalf beginnen te worden, van andere onderscheiden, omdat 'er maar enkele gevonden worden welke dit gebrek hebben, alsze niet met kalf zyn. Zy persfen, voornamelyk als zy zitten, een gedeelte der Lyfmoeder geduurig naar buiten, en dan ontdekt zich dit gebrek van zelve, maar als
men

men een Beest beziet, om het te koopen, zo staat het, of 't wordt opgejaagt, en een looze Verkooper is gemeenlyk daar al mede in de voorbaat, om het dier staande te houden, of op te jaagen zo het zit, omdat wanneer het staat, althans zo het geen al te erge Lyfbieder is, aanstonds de lyfmoeder wederom naar binnen zakt. Men kan haar evenwel doorgaans kennen, aan de meer of min gevallene banden, en aan den kling, welke door de lyfmoeder geduurig wordende uitgezet, als eenigzins ontflooken zynde en opgezwollen zich vertoont. Ook blyft zy dikwils, na dat de lyfmoeder reeds wederom naar binnen is, een weinig open staan. Dit gebrek kan men ook, al hebbenze reeds een geruimen tyd gestaan, aan de vuiligheid, die veeltyds stinkende en bloedig of etteragtig is, en welke de lyfmoeder aan den staart nalaat, en door de beweging van den staart aan de stuitbeenen wordt gewreeven, doorgaans duidelyk genoeg ontdekken.

Ten vierden. Of van een Koe één of beide banden zyn gezonken, of datze meer of min holgattig zyn, is ligtelyk in het land, of op de markt te zien, maar op een donkere stalling wordt meenig door onachtzaamheid hiermede bedrogen, en daarom betrouwt een voorzigtig Koopman, om dit gebrek op eene donkere stalling gewaar te worden, zich voornamelyk op het gevoel.

Ten vyfden. — Wat de osfen betreft, of dezelve jong gesneeden zyn, dan ofze toen reeds één of twee jaaren zyn oud geweest, kan men gemeenlyk aan de kop en hoornen vry duidelyk ontdekken.

In het laatste geval zyn doorgaans de hoornen veel korter als by reine osfen, en de kop vertoond zich wreed en bullig. Ook is de roede van een Bulosfe veel zwaarer als van een os, die kalf gesneeden is. Doch in het onderzoek der roede, kan een onkundige zich ook wel eens bedriegen.

Men vindt reine Osfen, waarby de roede, wanneer dezelve wat veel behandeld wordt, zich opzet, en voor een korten tyd zich zo zwaar voordoet, dat men dezelve niet gemakkelyk van de roede van een Bulos kan onderscheiden, doch na eenigen tyd vertoevens laat zich het onderscheid zeer duidelyk voelen.

Of een mager Beest wel of kwaalyk groeijen zal, beoordeelt men doorgaans, uit de meer of mindere losheid of ruimte van de huid, zo dat als dezelve ruim en los in de behandeling is, men gemeenlyk denkt, dat zulk een dier wel groeijen zal. In tegendeel een dier, dat rein vet is, is steevig en vast in de behandeling.

Of de Koeijen goed of slegt te melken zyn; of ze leelyke wratten om de speenen, of geborsten speenen hebben, deeze en diergelyke gebreken zyn uit de bloote ondervinding kennelyk, waarom wy overgaan tot het vierde of laatste deel van ons Antwoord.

IV.

Op wat wyze men uit deeze kennis het meeste voordeel kan trekken.

Wy weten dat de Koeijen veel verschillen van el-

elkanderen, in zwaarte, fchoonheid, en in melkrykheid of deugd. — Wy vinden zomtyds Koeijen, die onder dezelfde omftandigheden van weide en van voedzel, in één jaar één derdendeel meer melk en zuivel geeven dan andere, welke op gelyke tyd zyn afgekalfd, en in zwaarte niet alleen met de eerfte gelyk ftaan, maar dezelve hierin zomwylen overtreffen. En aangezien de kosten van haar onderhoud, althans voor zoverre men kan befpeuren, niet merkelyk verfchillen, zo is het van zelven klaar, dat het voor den landman, of in 't gemeen voor den gebruiker, een uitgetrekt voordeel is, de beste Koeijen te bezitten. En daarom moeten wy, alhoewel 'er ook in den prys, als menze koopen zal, zomwylen een merkelyk onderscheid wordt gemaakt, de beste zien te verkrygen; want in deeze gelt wel byzonder het gemeene fpreekwoord, dat de beste Waar bestkoop is voor zyn geld.

Dat eene betere of flegtere manier van voeding, en het zindelyk oppaffen eenen grooten invloed hebben op ons Vee, wordt geduurig door de ondervinding bewaarheid; en daarom, zo wy van dezelve het meeste voordeel willen trekken, moeten wy haar ook op de beste wyze behandelen, en wel met betrekking tot het winter voeder. Behalven het zogenaamde toevoer aan het Vee, dat verfchillende is naar de legginge der Boerderyen in ons Gemeenbest, bestaande in lyn- en raapkoeken, brood, draf of borftel, spoeling karnmelk, gekookte Paardeboonen, haver en boonemeel, raapen, peen, aardappelen enz. zo moet de Veehouder vooral zorg dragen, dat zya Vee wordt gevoed met vroeg en

goed gewonnen hooi en zuiver water. Bedorven of vuil stinkend water is ten uitersten nadeelig voor ons Vee. Wanneer men werkelyk de veepest op de stallen heeft, zo moet vooral het Vee gezond hooi, een zuivere lucht en goed water hebben. Ik geloof met den Heer VAN TRESLONG, dat door dit meer in acht te neemen, en door het inslaan van veel koud water in het zieke Vee, vooral als het geschied in het begin der ziekte, veel meer van de pestziekte zouden opkomen, als nu doorgaans in de natuurlyke ziekte geschied. 's Zomers moet men vooral niet meer Vee hebben, dan men goed kan weiden; want als de Koeijen in den zomer eenmaal door schaarsheid van weiden, zeer verminderd zyn in melk, zo komen ze dien geheelen zomer niet volkomen weder om op de melk. Kundige Vetweiders en Bouwlieden zyn het ook hierin eens, dat het beter is, een Os of Koe te min, dan een te veel te weiden. Het gebrek in deezen heeft wel allermeeft onder de sterke Inenters plaats. Deeze, uit hoofde van de gelukkige ondervinding, dat zy genoegzaam al hunne kalveren door Inënting tegen de veepest kunnen beveiligen, kunnen naauwlyks besluiten om een enkel kalf van eene gebeterde koe, van welke hoedanigheden deeze anderzins ook zyn moge, weg te doen of te mesten; maar integendeel, zy koopen nog geduurig zodanige kalveren aan, waaruit volgt, dat zy dan niet alleen veeltyds ook kalveren aanhouden van slegte koeijen, maar daarenboven door het alte groot getal van Vee dikwils niet in staat zyn omze be hoorlyk te kunnen voeden: zodat by de sterkste beoëffenaars der Inënting, dieswegens by uitneemen-

menheid Inēnters genaamd, in 't gemeen een al te groote overvloed van Vee het kwaad der Inēnting zelve is.

In de aanfokking van het Vee, is zeer veel aan den Stier of Bul gelegen; want van een en denzelven Bul komen doorgaans alle kalveren in de geheele boerderye voort, en daarom diende deeze wel alle die goede hoedanigheden te bezitten, welke wy in het algemeen als nuttige van het Rundvee hebben opgegeven. Een Stier moet mooie fyne witte hoornen, en voor het grootste gedeelte van onderen aan het lyf, vooral naar agteren, en aan den kop, veel wit hair hebben, 'anders kan het ligtelyk gebeuren dat kalveren, van denzelven voortgeteeld, zwarte hoornen, of zwarte uijers krygen. Aan vaal-bonte Bullen is deeze hoedanigheid wel noodzakelyk, om dat vaale kalveren, welke geen wit hebben aan den staart, zelfs by haar volkomen wasdom, geen lange hairen of pluim aan denzelven krygen. Daarentegen, als een kalf veel wit heeft onder het lyf, zo krygt het altoos eene witte pluim, die doorgaans weelig groeit.

In het Land van *Overmaas* houdt men nog veele Bullen aan met witte ruggen, deeze kleur staat in myn oog zeer leelyk, het is eveneens of zy een kwaadaartig schurft of zweerende rug gehad hebben. Ik heb eens te *Heenvliet* op de markt zestien witgerugde Bullen op eenen dag te koop zien staan. Zulke kalveren zoude ik alle mesten, al warenze van de beste koeijen. Het is in 't gemeen een groot gebrek in onze boerderyen, dat 'er nog zo veel boeren zyn, die zich weinig bekommereu om een

beste Bul te hebben, daar ons zo veel aan gelegen is, dat een uitmuntende beste schoone Bul, voor iemand die hem tot de voortteeling noodig heeft, byna niet te duur gekogt kan worden.

Daarentegen moeten wy ons op de beste wyze ontdoen van onze slegte koeijen. Driespeende zyn voor het meerendeel niet zo goed als andere, die vierkant met de uijers zyn. Doch men vind 'er onder, die zo goed geeven, dat men haar daarom, vooral als het anderzins beste zyn van soort, niet behoeft te laten afgaan. Maar die uit haar aart weinig, of magere, of kwaade melk geeven; die niet willen met kalf worden, of die de kalveren geduurig verleggen; lyfbiegers, althans als dit gebrek erg is, dewyl zy daardoor mager worden, om datze 's winters inwendig verkouwen, en 's zomers door de hitte gevaar loopen van ontstekinge in de lyfmoeder, deeze alle zyn hoe eer hoe beter vet geweid. Bandelooze moeten op stal worden gemest, om datze, meest altoos tochtig zynde, niet alleen zelfs niet groeijen, maar ook andere door het geduurig ryden in den groei beletten. Bul-osfen passen ook geen Vetweider, om dat de meeste geduurig willen ryden op het ander vee, en ook geen weide willen houden. Ook is het vleesch van Bul osfen doorgaans veel grover en min smaakelyk dan van reine osfen, en daarom ook zo veel niet waardig.

Om zwaar Vee te bekomen, laten zommige de Vaarzen overloopen, dat is, dat zy ze niet laten toekomen of speelen, maar den Bul 'er afhouden tot dat dezelve den ouderdom van ruim twee jaaren heb-

hebben bereikt. Deeze worden doorgaans merkelyk zwaarder dan die met $\frac{5}{4}$ jaar of daaromtrent reeds speelen, maar doorgaans wordenze dan ook grof van leden, vooral meest altyd hoog van staartbeen. Het is beter haar het eerste jaar, als het jonge Vaarsen zyn, te melken, en dan een jaar te laten overloopen, wanneerze te gelyk zwaar worden, en veel fyner blyven.

In het aankoojen van zwaar Vee, komt zeer veel in aanmerking, de zwaarte en voedzaamheid der gronden, waarop het Vee is opgevoed, en waarop het in 't vervolg gevoed moet worden; want doorgaans zal men bevinden, dat als het Vee word verplaatst van betere op slegtere gronden, hetzelve op verre na zo wel niet groeit, en ook zo veel melk niet geeft, dan of het tegendeel had plaats gehad. Onze zwaarste kleigronden, vooral wanneer het oude gronden zyn, zyn best geschikt voor 't zwaarste Vee. Met betrekking tot het meerder melkgeeven, wanneer de koeijen van mindere op betere gronden worden overgebracht, komt hier egter in aanmerking, dat de Holsteinsche en Burjadinger Koeijen, welke daar ter plaats voor haar overbrenging naar Holland gekalft hebben, hierin eene uitzondering schynen te maaken; want niettegenstaande zy haar merkelyk verbeteren in voedzel en weide, zo geeven zy het eerste jaar na haar overbrenging in Holland doorgaans weinig melk. De redenen daarvan zyn, naarmyn gedagten, deeze. De boeren zyn gewoon het Vee des winters zeer sober te onderhouden, zo datze haar groei en melkrykheid alleen van de goede weide des zomers moeten hebben.

Dit fober onderhoud des winters, veroorzaakt, dat de koeijen 's voorjaars meest met flappe uijers kalven. Hierby komt de afgelegenheid dier landen, zo dat het Vee dikwils zo lang te scheep moet zyn, tot datze geheel van de melk of byna droog geraaken, waaruit gemeenlyk volgt, dat zy, daarop komende in het voedzaame Hollandsch gras, beginnen te groeijen in plaats van melk te geeven. De Friesche en Groningerlandsche koeijen, vooral de laatste, zyn volgens eene langduurige ondervinding, voor de Hollandsche boerderyen wel allerbest geschikt.

Die geene, welke landeryen heeft, waarop 't vee de ziekte krygt, welke roode meeze, de wee- of wierweide word genoemd, moet zich in het byzonder wagten, dat hy geen Vee, dat van plaatzen komt, alwaar de ziekte niet gevonden word, op zulke landen brengt, dewyl dezelve daar bezwaarlyk zullen kunnen leeven. Daar integendeel het Vee aan zulke weiden gewoon, op die landen, als het geen al te drooge zomers zyn, weinig hinder van schynt te hebben. Het Vee dat aan geen Heermoes is gewoon, vermagerd mede in de weide of op stalling daar het dit kwaadaartig onkruid moet gebruiken.

Het spreekt van zelf, als men goede koeijen heeft, welker kalveren altoos van de pestziekte opkomen, al zyn de kalveren één of twee jaaren oud, dat men zulke koeijen in tyden, waarin de veepest heerscht, niet moet laten afgaan, maar dat al het Vee, uit dezelve gebooren wordende, moct worden opgevoed.

On-

Onder de kundigheden, welke wy tot nu toe van de verschillende hoedanigheden van ons Rundvee verkreegen hebben, is 'er misfchien geene, waaruit wy zo lang de veepest aanhoudt, meer voordeel kunnen trekken, dan uit die kennis, datwe weten dat onze kalveren, gebooren van gebeterde koeijen, zodanige gunstige gesteldheid tegen de veepest hebben, datze die ziekte krygende terwylze nog jong zyn, althans als zy dezelve door inënting bekomen, daarvan byna alle herftellen, en ook beveiligt zyn voor eene volgende besmetting van dienzelfden aart. (*)

Men fchynt egter tot nog toe het niet eens te zyn, wanneer die kalveren den geschikten ouderdom voor de inënting bekomen hebben. Eenige verkiezen den ouderdom van vyftien tot twintig weeken. Zommige wagten zelfs langer, en andere entten in van agt tot agt weeken, of ook zo dikwils als zy maar versche smetstof kunnen bekomen.

De reden, waarom zommige verkiezen de kalveren niet eerder inteëntten, voor dat zy volkomen zeker zyn van haare vatbaarheid voor de veepest, zyn deeze.—Vooreerst om dat de herhaalde inëntingen dikwils veel moeite geeven, zo in het bekomen van smetstof, als in het afzonderen der kalveren,

(*) Zie *Waarneemingen en Proeven door GEERT REINDERS*, gedrukt te Groningen. by LUBBERTUS HUIZING, in 1776. Bericht van denzelfden, wegens de Inënting der Kalveren, voor den Jaare. 1776; en Bericht van de Inënting der Kalveren, uitgegeven door de Maatschappy ter bevordering van den Landbouw, te Amsterdam, in 1780.

veren; en om dat zy, in dien meer gevorderden ouderdom der kalveren, genoegzaam aan alle zekere tekenen van veepest kunnen bespeuren, daar diegeenen, welke van agt tot agt weeken inëntten, doorgaans het eerste begin der vatbaarheid van ieder kalf, by de een of andere inënting treffen, waarom die kalveren dan meestal zo ligt ziek worden, dat een oplettend waarneemer dezelve naauwlyks bemerken kan. Als men aan deeze latere inënting de voorkenr geeft, dan zoude ik den ouderdom van tusfchen vyftien en twintig weeken verkiezen, en die, waaraan men geene zekere tekenen van ziekte bespeurdt hadde, nog eens inëntten, wanneer zy tusfchen vyf en twintig en dertig weeken oud waren.

Diegeenen, welke volgens de nu reeds algemeen bekende manier (*) hunne kalveren van agt tot agt weeken inëntten, verliezen egter merkelyk minder kalveren, om dat dezelve doorgaans by de eerste vatbaarwording ziek worden, en daarom minder in de ziekte lyden. Schoon nu de ziekte by deeze manier van inëntten doorgaans zo ligt valt, dat menze naauwlyks bemerken kan, zo bekomt men egter door de laater inëntingen een vast bewys, dat deeze ligt ziek geweest zynde kalveren van de veepest zyn gebeterd. Het gaat vast, zynde my uit meer dan vyftig proeven daartrent genomen, altoos, zonder eenige uitzondering

(*) Bericht van de Inënting der Kalveren, uitgegeeven door de *Amsterdamfche Maatfchappye*, bladz. 11 en vervolgens.

ring, gebleeken, dat alle onze kalveren vatbaar voor de besmetting zijn geworden, als zij dertig weken oud zijn, zelfs ook die, welke niet in de buitenlucht zijn geweest. Aangezien nu mede door eene menigte van proeven is gebleeken, dat ongebeterde beesten met goede smetstof ingeënt, zekerlyk daardoor ziek worden, *ja zelfs gewisfer ziek worden, dan of zij onder natuurlyk ziek vee worden gebragt*, zo moet volgen, dat onze kalveren dertig weken oud zynde, met goede smetstof wordende ingeënt, en egter gezond blyvende van de veepest zijn gebeterd. En is iemand by deeze laatste inënting nog niet volkomen gerust, wat zwaarigheid is 'er omze noch eens inteëntten? Zijn het koekalveren die men zelfs aanhoudt, zo kan men, als het Koejen zijn geworden, de kalveren daaruit voortgeëelt wederom inëntten, zynde het onderscheid der ziekte, tusschen kalveren van gebeterde en van ongebeterde koeijen, doorgaans zo zichtbaar, dat men ook daaruit met genoegzaame zekerheid kan besluiten, of de Moederkoe gebeterd is of niet.

Zommige zijn van meening, dat door iets meer of minder smetstof in de wondjes te brengen, of ook inteëntten met smetstof genomen van een dier dat eene ligte ziekte heeft, ook daarna de ziekte ligter of zwaarder in het ingeënte dier zoude vallen. Het is waar dat zommige uitkomsten zulks schynen te bevestigen, maar aanhoudende proeven hebben my niets anders doen zien, dan dat de besmettende stoffe, of ook de manier der inënting, geen onderscheid veroorzaakt in de ziekte, maar dat

dat het alleen van de dispositie van het ingeënte dier afhangt, dat het ligt of zwaar ziek word

De buitenlucht heeft geen zo grooten invloed op kalveren van gebeterde koeijen, als wy voor deezen in het algemeen geloofden. Het kan zyn, datze in de buitenlucht eerder voor de besmetting vatbaar worden, maar dit heeft by eene gewoone behandeling weinig invloed op de inënting. Met betrekking tot het vervoeren is 'er dan ook geen meer zwaarigheid met kalveren van gebeterde dan van ongebeterde koeijen. In het gemeen is groote koude en sterke wind by het vervoeren van jonge kalveren schaadelyk voor haare gezondheid.

De grootste zwaarigheid, welke tegen de inënting word ingebracht, en ook de eenigste, die van gewigt kan gerekend worden, is, dat men door de inënting de veepest aanhoud, en daardoor zyn eigen ongebeterd Vee, en ook dat van anderen, in gevaar brengt om besmet te worden, gelyk meer dan eens dadelyk is gebeurd.

Dit is waar, en dierhalven eene zwaarigheid van aarbelang, alhoewel zulke gevallen ook zomtyds uit vooroordeelen tegen de inënting worden verhaalt, zonder ooit gebeurt te zyn. *Maar zoude dit gevaar verminderen, als men de inënting geheel naliet?* De meeste inënters gebruiken toch eene betamelyke voorzigtigheid om voortekomen, dat zy met de inënting der kalveren de veep st niet verspreiden. Zy zyn duidelyker overtuigt van de besmettelykheid der veeziekte dan veele anderen. Zy weeten ook, indienze door de inënting,
die

die eene vrye daad is, de besmetting tot haare buuren overbrengen, dat zy dan grootelyks en met reden zullen beschuldigd worden. Dit doet hen natuurlyker wyze voorzigtiger handelen met haare zieke kalveren, dan andere, welke de natuurlyke ziekte onder hun Vee hebben. Althans elk redelyk inënter zondert zyne ingeënte kalveren zorgvuldig af van het ongebeterd Vee, en zo men in het land het niet zo kan schikken, dat zy ten minsten honderd treden op de naaste tezamenkomst van ander ongebeterd Vee moeten afblyven, dan vordert de voorzigtigheid, dat men haar twaalf of veertien dagen, na ieder inënting, in huis houde, en indienze dan gezond zyn, zo is 'er geen gevaar voor besmetting meer te vreezen. Men geeft ook, gedurende den tyd, in welke de ziekte word verwagt, naauwkeurig acht op de ingeënte kalveren, en indien 'er één of meer eenigzins zieker worden dan naar gewoonte, zo houd men die zo verre mogelyk is af, van ander ongebeterd Vee. Daarenboven word het gevaar nog merkelyk verminderd, doordien de meeste van die kalveren zo ligt ziek worden, dat een kundig en oplettend waarneemer het naauwlyks kan zien. Van vyftien sterft doorgaans maar één. De lugt word derhalven niet vervuld met een besmettenden stank, gelyk by de natuurlyke ziekte dikwils gebeurt, en waardoor de besmetting mischien wel allermeeft word verspreid.

Als men den aart en de gewoone behandeling der natuurlyke vecziekte nagaat, zo leert de ondervinding, dat de meeste Veehouders om het derde of vierde jaar de veepest krygen. Het eerste Beest
by

by ieder byzonder Veehouder, dat de veepest krygt; word den meesten tyd niet eerder aan die ziekte ziek gekurd, dan nadat het reeds drie of vier dagen is ziek geweest, en dan heeft hetzelve in de meeste gevallen, niet alleen die Beesten, welke by hem in de weide gingen, maar ook zomwylen die 'er naast aan liepen reeds besmet. Hier komt by, dat weinige menschen zo redelyk zyn, datze hun ziek vee enkel uit voorzorg voor haare buurlieden, zullen brengen op een plaatze, alwaar de ziekte, om andere te besmetten, minder gevaarlyk is. Althans verre de meeste toonen met haare daaden, dat zy denken tot zulk eene groote voorzigtigheid niet te zyn verpligt, maar dat hun buurman, indien hy gevaar voor besmetting vreest, verpligt is zyn eigen vee te bergen. En dit geschied den meesten tyd te laat, of ook wel geheel niet, en daarom blyft ook zelden in een buurt de veepest by één boer alleen. Van het ziek geworden vee sterven doorgaans twee derde deelen, en van de overige worden veele nog zwaar ziek. Hier door word de lugt vervult met een besmettenden stank, welke door zommige floridige boeren nog wordt aangezet, wanneer zy de afgevilde Beesten onbegraven, en de huiden van 't gestorven Vee zo lange laten liggen, datze stinken. Deeze huiden, gelyk ook het vleesch en vet, wordt dikwils zonder eenige voorzorg vervoerd, by, langs, of ook wel door eene weide met ongebeterd Vee, en veeltyds gebragt naar plaatzen daar geen veepest is. Soortgelyke onvoorzigtigheden gebeuren 'er meer, gelyk een ieder, welke onder den boerenstand verkeert, weet, dat by de veepest dagelyks plaats heb-

hebben. Ook kunnen de omftandigheden van tyd en plaats, by de natuurlyke ziekte, zodanig zyn, dat het byna onmogelyk is, te beletten, dat de befmetting door vervoering van het Vee niet wordt verspreid. Dit gebeurde in 1780 in onze Provintie, wanneer op een buitendyks aanwas, alwaar alle jaaren eene groote menigte vee, uit veele plaatzen binnenlands, in de weide wordt befteed, de Veepest inviel. Aangezien dit nu in den Herfst gebeurde, zo was een ieder, uit hoofde van het verloop der faizoen, en de hooge vloed, waardoor dit land onder water liep, volftrekt genoodzaakt zyn Vee by huiste haalen, en hierdoor wierdt de Veepest op veele plaatzen ontfoken.

Wanneer men nu het een en ander overweegt, en hierby in aanmerking neemt, dat tegenwoordig in ons Gemeenebest meer dan de helft van ons Rundvee is gebeterd, zo is het vooreerst zeker, dat het gebeuren kan, dat door de Inënting de Veepest wordt ontfoken, en als men geheel niet inëntte, dat 'er dan ook geen gevaar, om door Inënting de ziekte te verspreiden, konde zyn. Maar het is ook zeker, dat 'er, buiten de Inënting, natuurlyke oorzaaken ter ontfteeking van de Veepest overblyven. Daarenboven worden door het nalaaten der Inënting, de aanleidende oorzaaken tot het verspreiden der befmetting vermenigvuldigd; want naar maate 'er meer voor de veepest vatbaar zynde voorwerpen, dat is, meer ongebeterd Vee voorhanden is, kan ook de ziekte algemeener worden, en hoe meer algemeen de ziekte wordt, hoe meer alle de oorzaaken, welke in de natuur ter voortplanting der Veepest worden

gevonden, in werking komen, waardoor dan ook de verdere verspreiding te noodzaakelyker moet voortgaan. Daar integendeel, het gevaar moet afneemen, naarmate de Inënting algemeener wordt, omdat hierdoor het getal der ongebeterde, en dus ook de aanleidende oorzaaken tot de voortplanting der Veepest, zeer aanmerkelyk verminderen.

Men zegt, de Veepest konde mogelyk eens geheel ophouden, en dit kan niet gebeuren zolang men inënt. Diegeenen, welke de meeste kennis van den aart dier ziekte hebben, zyn van gedagten, „ dat de veepest „ eene altoosduurende ziekte zal blyven, dan eens „ toeneemende, dan weder bedaaurende, even als „ hedendaags de kinderziekte doet.” (*) En hiermede komt de ondervinding tot heden toe overeen. Aangezien het dierhalven waarschyntlyk is, dat die ziekte nog in langen tyd niet geheel zal ophouden, zo eischt eene betaamelyke voorzigtigheid, dat wy het zekere voor het onzekere kiezen, en onze kalveren inënten, op datwe door een gering verlies de grootere slagen, welken ons anders fomwylen door de natuurlyke ziekte veroorzaakt worden, voorkomen, en dus onze eigen bezittingen, en mistchien ook die van onzen buurman beveiligen. Want zo het mogelyk is, dat de Veepest kan ophouden, dan is het waarschyntlyk, datze van langzamerhand zal afneemen, naarmate dat de Inënting algemeener wordt. Ten zy men een middel in Europa invoerde,

(*) CAMPERS *Lesfen over de Veepest, Voorreden*, gedrukt 1769.

de, dat het gemeen nog veel verschrikkelijker voorkomt dan de inënting, namelyk het dooden van al het zieke en besmette vee.

Wat nu nog de ondervinding aangaat. In den omtrek van een half uur gaans rondom myne woonplaats, zyn wel twintig boeren en ook verscheide burgers, die nu sedert eenige jaaren hunne kalveren inëntten. By één van deeze buurlieden ontstont voor eenige jaaren de Veepest, door de ziekte van een kalf van een ongebeterde koe, hetwelk hy in huis hadde ingeënt, terwyl zyn ander ongebeterd vee nog op de stalling stond. Een ander boer liet, enkel uit vooroordeel tegen de inënting, en tegen alle waarschouwingen aan, twee ongebeterde beesten loopen in zyn buurmans land onder een hoop ingeente kalveren. Het eene van de beesten wierdt ziek en herstelde; het ander wierdt uit voorzorg geslaagen, nog gezond zynde. Een derde kreeg voor drie jaar de veepest in het land onder eenige koejen, veroorzaakt door eenige ingeente kalveren, welke hy in een hutte beschut hadde, alwaar het ongebeterd Vee zo na konde bykomen, datze met de snuit die hut bereikten. Evenwel bleef het in alle drie gevallen by hun eigen Vee, en buiten deeze, is alhier door de Inënting, by myn weten, nooit geen ander Vee besmet geworden. Wy wonen hier door het graaven van een nieuw Canaal, negen huislieden, afgezonderd van onze andere buuren. Wy houden in die negen boerderyen, doorgaans omtrent 250 stuks Rundvee, en onder die negen is één, welke nog nooit heeft ingeënt, en deeze onze buurman heeft sedert agt jaaren, dat zyne agt

buurlieden hunne kalveren hebben ingeënt, onder zyn Vee geen Veepest gehad. Waarlyk het gevaar is zeer gering, indien 'er maar eene behoorlyke voorzichtigheid by in acht genomen wordt.

De poogingen, welke de *Maatschappy ter bevordering van den Landbouw* in deeze gewigtige zaak heeft aangewend, heeft ook veele verstandige in en buiten ons Vaderland reeds de oogen geopend. Althans in twee van onze Provinciën, Friesland en Stad en Lande, worden, naar de waarschyglykste gissing jaarlyks meer dan vierduizend kalveren ingeënt. Ook beginnen eenige in Holland, en ook sommige in de andere Provinciën hunne kalveren, met een allergelukkigst gevolg, inteëntten.

Misfchien zoude de Inenting vroeger algemeen worden, wanneer de *Hooge Regeering* goedvondt, een blyk aan het gemeen te geeven, dat zy de Inenting der kalveren van gebeterde koeijen goedkeurde. Doch ik vreeze reeds al te verre over dit fluk, hoe gewigtig het ook zy, te hebben uitgebreid, en meene ook reeds genoegzaam naar vermoogen aangetoond te hebben:

„ Welke hoedanigheden by het Hoornvee gevonden worden, die niet algemeen zyn, maar by
 „ zommige beesten alleen, of in een hooger trap
 „ plaats hebben, en die zo wel in den staat van gezondheid, als by voorvallende ziekten nuttig of
 „ nadeelig zyn Voorts welke van diergelyke hoedanigheden zich voortplanten en op de kalveren
 „ overgaan. Welke in tegendeel aan enkele beesten eigen zyn en zich bepalen. Aan welke tekenen men de bestendige en zich voortplantende
 „ kan

„ kan erkennen. En op wat wyze men uit deeze
„ kennis het meeste voordeel kan trekken.

Ik eindigde derhalven met te wenschen, dat de *Maatschappy ter bevordering van den Landbouw* gestadig in haaren loffelyken yver gelukkig moge slaagen, en veele verstandige, en in den Landbouw ervarenen Mannen, aangespoord worden, door diezelfde leevendige overtuiging van hunne verplichting, welke ook de eerste aanleiding gaf tot het oprichten deezer Maatschappy, mede de handen aan het werk mogen slaan, op dat, by aanhoudenheid, door dien vereenigden yver, de nuttige kennis ter bevordering van den Landbouw, van tyd tot tyd niet alleen vermeerderd werde; maar ook een oplettend daadelyk gebruik maaken van de zelve by onze goede land- en ingezetenen meer en meer ingang verkryge, en dus niet weinig, tot hun eigen voordeel, en tot welzyn van het lieve Vaderland toebrengende.

*Ging toch, met bloei en groei van Vee en Boerenstand,
s'Lands Welvaart reeds van ouds op 't lieflykst hand
aan hand,
Dan eischen Eer, en Plicht, en s'Lands en eigen
voordeel,
Dat Proeflust, juist vereent, met vlyt, vernuft, en
oordeel,
't Vermeerderen van het nut, 't geen 't Vee ons biedt,
beoog',
Opdat die Zegenbron steeds ryker vloeijen moog'.*

DE ONDERVINDING IS DE BESTE LEERMEESTERESSE.

B R I E F
VAN EEN DER LEDEN DEEZER
M A A T S C H A P P Y,
O V E R H E T
B E W I E R O O K E N
D E R
K O E - S T A L L E N.

WEL EDELE HEEREN!

Het volgende BEHOEDMIDDEL tegen de *Besmetting der Veepest* heb ik met een gelukkig gevolg te werk gesteld.

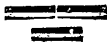
Ik gebruik jaarlyks vier à vyf Ponden Wierook, tot zeven à agt fluivers het pond, en deeze voorraad is voor een groote koeststal geduurende een geheel winter genoeg.

Van deezen wierook laat ik *tweemaal* na de voertyd, doch, wanneer de ziekte in de nabuurschap is, driemaal daags, na dat de stal altoorens digt gesloten is, zo veel op een test of ander instrument leggen, als nodig is om de stal beoorlyk te berooken. Den wierook aan 't smeulen zynde, wordt de test door den stal op en neder gedraagen, op dat de rook zich alomme zoude kun-

kunnen verspreiden; wordende na verloop van één half uur de stal wederom geopend.

Hier aan schryf ik toe, dat myn Vee, gedurende meer dan twintig jaaren, voor de besmetting bevryd gebleeven is, hoe zeer de Veeziekte te meermaalen rondsom myn stal de beklaaglykste verwoestingen aangericht gehad heeft; zynde, gedurende deezen laatsten winter, midden in eene woedende Veepest, drie stallingen, op dewelke ik één myner melkbeesten besteed had, en alwaar, op myn verzoek, op de bovengemelde wys gewierookt was, insgelyks voor de besmetting bewaard gebleeven.

Voor het overige volg ik, zo veel mooglyk, het Voorschrift van den Heere BLOYS VAN TRESLONG, (in de *Verbandelingen der Maatschappy ter Bevordering van den Landbouw* te vinden) en worde meer en meer overtuigd, dat het rein houden der stallen; goed gewonnen hooi; het driemaal daags drenken van zuiver en helder water, ten hoogste noodzaakelyk zyn, om het Hoornvee voor aansteekende ziekten te bewaaren. Ik heb de eere my te noemen enz.

B R I E F
OVER HET
G E N E E Z E N
VAN HET
SCHURFT DER SCHAAPEN
VER R I G T
DOOR
S W E R U S J A N S Z E,

Knegt aan het Haagsche Schouw,

Aan wien door de Maatschappy voor het openbaaren van het Middel, en de wyze van behandeling, een *Zilveren Tabaksdoos*, met *vyf en twintig gouden Ducaaten* in dezelve, is vereerd geworden.

W E L E D E L E H E E R E N !

Ik kan niet nalaaten, de Maatschappy eenige waarneemingen en proeven, genomen en gedaan aan schurfde schaapen, midsgaders het middel, daartoe gebruikt, door eenen *Swerus Jansze*, geboortig

tig uit Groningerland, en tegenswoordig als huis-knecht woonende by *Cornelis van Avesaal*, Kastelein aan het Haagfche Schouw, mede te deelen.

Gemelde *Swerus Jansze*, geene aantekeningen gehouden hebbende, heeft my het volgende verflag daarvan mondeling gedaan.

Hy bepaalt het Schurft der fchaapen en den overgang daarvan in Driën, en wel voorëerst ontdekt men het, wanneer zig kleine pukkeltjes, van kleur groen of blaauwagtig, hetgeen ook wel rappig genaamd wordt, gewoonlyk op de voorbouten het eerst opdoen, waaraan de Schaapen zich dikmaals of klaauwen of fchuuren; ten tweeden, als die pukkeltjes tot een korst overgaan; en ten derden, als onder die korst zich etter begint te vertoonen.

Swerus Jansze gelooft wyders vast, dat, wanneer een gezond fchaap zich wryft tegen een paal, waaraan een fchurft fchaap zich kortelings te vooren gewreeven heeft, het gezonde fchaap niet alleen met de ziekte befmet raakt, maar dat zelfs een gezond fchaap, gaande leggen op de plaats, waar korteling te vooren een fchurft fchaap geleegen heeft, mede ziek wordt; ja dat zelf de adem van een fchurft fchaap de ziekte tot de gezonde kan doen overgaan: behoevende tot nader aandrang van dit zyn gevoelen niet aangemerkt te worden, dat ieder Schaaphoeder ten vollen verzeekerd en bewust is, dat deeze ziekte *aanfteekende* of befmettelyk is. — Hoe fterk de fchaapen ondertusfchen ook zyn aangestast, is het hem, volgens zyn getuigenis, meer dan eens gebeurt, dat degeene, die het meeste fchurft waren, het eerfte genaazen, het geen hy

of aan de innerlyke goede gesteldheid van het schaap, of wel aan de deugdzaamheid der weide, waarin zy liepen, toeschreef.

Dus heeft hy eens van 27 schaapen, die Ongans en tevens zeer schurft waren, 18 geneezen. De andere zyn gestorven.

Indien men 'er egter vroeg by is, en wanneer 'er nog geen roof op zit, maar zich alleen kleine pukeltjes vertoonen, verliezen de schaapen door het gebruik van dit middel geen wol.

Het middel, en de wyze van 't gebruik van hetzelfde, bestaat hierin:

Men neeme een half pond kwik, en één en één half pond olie van Lauwerierbesiën. Men mengte dit te zamen in een nieuwe aarde pot, en wryve het met een spatel zo fyn mogelyk. Hoe fynder het gewreeven wordt, hoe beter.

Hiermede kan men 30 à 32 schaapen, indien ze ligt schurft zyn, smeeren. Erger zynde, neemt men iets meer. 't Moet egter altoos maar dun overgesmeerd worden, want, zo men het te sterk deed, zouden de schaapen het niet uithouden. Wyders moet het middel by het smeeren nu en dan eens geróerd worden.

By de wryving scheidt men de wol van elkanderen, en wryft op het bloote lyf, en wel vooreerst over de ruggegraad, van de kop tot den staart toe; dan agter de voorbouten, zo ver de wol loopt, en voor de agterbouten tot aan den buik toe, en vervolgens langs den buik aan weerskanten in het hangen van de ribben, en ten laatsien onder den hals tot de borst toe.

Na

Na verloop van 3 à 4 weeken ziet men de fchaapen eens na, en smeert diegeenen, die niet volkomen geneezen mogten zyn, nog eens dun op plaatsen, waar hier of daar een puisje mogt gevonden worden.

De volgende proeven zullen doen blyken, dat hy de fchaapen meest twee maal gefmeerd heeft, om dat hy de fchaapen de eerste keer niet te hard wilde aantasten; hebbende het hem nimmer mislukt, dezelve door de tweede smeering te geneezen, behalven by de bovengenoemde, die Ongans waren, en welke hy 3 à 4 maal gefmeerd heeft.

Na dat de fchaapen agt dagen gefmeerd zyn geweest, kan men 'er gerust gezonde fchaapen by doen, waartoe tot een klaar voorbeeld strekt, dat zekere *Dirk van der Krogt*, woonende onder Voorschooten, in het jaar 1780, agt dagen na de eerste smeering, by zyn fchaapen een gezonden ram heeft gedaan, die dezelve besprongen heeft en gezond gebleeven is.

Hoe beter weide aan de fchaapen gegeven wordt. terwyl ze in de kuur zyn; hoe beter zy groeijen, zo veel te eerder geneezen zy, terwyl de wol dan ook aanstonds begint aan te wasfen.

De genoomen Proeven zyn de volgende :

In den jaare 1780.

	schaapen.	maal.
By <i>Pieter Pos</i> onder Wasfenaar,	6	2
<i>Pieter Ruigrok</i> , dito,	6	2
<i>Klaas Tol</i> , dito,	4	2

Dirk

Dirk van der Kroft, (*) onder Voorschooten, 14
schaapen, in eens zo goed als klaar.

Maandag voor Valkenburger Paardenmarkt.

	schaapen.	maal.
By <i>Pieter Keeisen</i> , onder Oestgeest,	24	2
<i>Koos van der Ark</i> , by s'Hage,	32	2

In 't begin van 't jaar 1781.

By *Dominicus Konynenburg*, tot Noordwyk
binnen

	13	2
<i>Claas Verhoef</i> , onder Valkenburg,	8	2

In May.

By <i>Kees Binkhorst</i> , onder Wassenaar,	28	2
<i>Arie Konyn</i> , by den Haag,	24	2
<i>Dirk Lans</i> , by den Haag,	17	2
<i>Arie Verhoef</i> , by den Haag,	8	1
<i>Japik Kley</i> , by den Haag,	17	2
<i>Gys Peek</i> , onder Valkenburg,	12	1
<i>Coos Verhoef</i> , onder Valkenburg,	8	1
<i>Joseph van der Lis</i> , Chirurgyn, onder Voorschooten,	12	1
<i>Gys Boog</i> , onder Voorschooten,	24	2
<i>Maarten van Leeuwen</i> , onder Oestgeest,	30	2
<i>Pieter van der Meer</i> , onder Was- senaar,	9	2
de knecht van de <i>Wed. van Maaren</i> , onder Voorschooten,	10	2
<i>Jan van Tiewes</i> , aan de Piet-gyzen- brug,	9	2

NB.

(*) Die *Dirk van der Kroft* was diegeene, die agt dagen na
de eerste smeering een gezonden ram by zyn schapen gebragt
hadt, waarvan hier boven gemeld is.

schaapen. maal.

NB Volgens zyne informatie waren 'er reeds twee schaapherders by geweest, om ze te geneezen, doch zonder eenig succes.

By *Dirk van Haestrecht*, onder Wasfenaar, 27 3 à 4

NB. Dit waren de schaapen, waarvan boven gemeld is, en waarvan 18 genaazen.

In den jaare 1782.

By *Cornelis van Avezaat*, aan het Haagfche

Schouw,

Dus na af trek van bovengemelde

3	1
345	
9	

336 geneezen

Uit bovenstaande blykt, dat van de 23 reizen, dat hy gefmeerd heeft, maar 6 maalen door ééns te smeeren heeft kunnen geneezen, en dat wyders dit middel een zeer voldoende middel tegens bovengemelde ziekte is, wel waardig om den aandagt der Maatschappy op hetzelfde te vestigen: hebbende *Swerus Jansze* de opening hiervan aan my gedaan, met volle vryheid voor de Maatschappy, om daarmede naar haar Ed. goeddunken, te handelen. — Ik kan dus niet nalaaten, dezelve aan de Maatschappy aan te bevelen, om, na bevinding van de waarheid zyner informatie, hem toe te schikken zodanig eene belooning, als de Maatschappy goed en raadzaam oordeelen zal.

En daar het my een groot genoeg is een Lid der Maatschappy te zyn, zoude my tevens niets aangenamer wezen, dan iets te hebben kunnen toebrengen tot nut van die Maatschappy, aan welke ik alle voorspoed en zegen in haare onderneeming toewensche. Ik heb de eer met byzondere confideratie te zyn enz.

AN-

ANDER GENEESMIDDEL
VOOR HET
SCHURFT DER SCHAAPEN,
DOOR

DIRK GERRITZE VAN BEUSEKOM,

*Huisman te Loenen, en HONORAIR LID
deezes Maatschappy,*

AAN DE MAATSCHAPPY MEDEGEDEELD.

Wanneer men in eene kudde schaapen, by voorbeeld, van 50 stuks, eenige ontdekt, die door het schurft zyn aangetast, moet men voor dezelve de volgende medicamenten laten gereed maaken. Men neemt voor die 50 stuks

- 5 ff Potasch,
- 4 ff Aluin,
- 10 ff Rook-tabak, van de slegtste soort,
- 5 ff Bruine Siroop,
- 4 Kop Keuken-Zout.

Dit alles moet by elkander zagties gekookt worden, in één Vierde ton oud agt guldens bier, geduurende den tyd van één half uur, en vervolgens in denzelfde beslooten ketel koud geworden zynde, strekt het tot een smeersel, om alle de schaapen van gemelde kudde, de gezonden zowel als de zieken, over het geheele lyf, uitgezonderd den kop en de pooten, daarmede te bestryken.

MA-

MANIER VAN BEHANDELING.

Men begint gemeenlyk aan den kop van het fchaap, en fcheidt de wol van elkander tot aan het onderëind van den ftaart. Dit gedaan zynde, neemt men een dotje wol, in dat fmeerfel vogtig gemaakt, en wryft daarmede het fchaap van den kop tot aan het onderfte van den ftaart.

Voor de tweede ftreek begint men weder aan den kop, en gaat op de voorfchreeven wyze voort tot agteren toe. Maar men moet omtrent vier duim van de eerfte ftreek afblyven, en daar toe moet men zorg draagen van ieder ftreek zo vet te fmeeren, dat zy van weerszyden tot elkander kunnen toetrekken. Dus geduurig voortwerkende, tot dat het fchaap over het geheele lyf gefmeerd is, kan men zeker zyn van de geneezing. Ook verliesr de wol, door deeze behandeling, niets van zyne waarde.

Een fchaap, van die ziekte fterk aangetast, en byna uitgeteerd zynde, moet met meer omzigtigheid behandeld worden. Men doet in dat geval best hetzelve, geduurende vier agterëenvolgende dagen, één vierde gedeelte van 't geheele lighaam op elken dag, naar voorgemelde manier, te befmeeren.

Men behoeft in beide gevallen het fmeeren niet te herhaalen, en na twee dagen kunnen deeze geneezen fchaapen gerustelyk onder eene andere gezonde party gebragt worden, zonder de laafte aan eenig gevaar van befmetting bloot te fteflen.

De

De Ontdekker van dit geneesmiddel biedt zich aan, om aan Onkundigen, of wie aan de deugd van dat middel twyfelen mogt, zyne wyze van smeeren en de gevolgen daarvan te laten zien, waartoe hy de zodanigen uitnoodigt, wanneer zy schurfde schaa-pen hebben, zich ten zynen huize op *Harderslust* by Loenen te adresfeeren.

DIRK GERRITSZE VAN BEUSEKOM.

